

Technika fémové vraždy

Vrahové inženýra Formise v Záhoří provedli svůj zločin tak záměrně, obezřele a odvážně, že veřejnost byla překvapena stejně technikou fémové vraždy, jako byla rozhořčena činem samým. I ten, kdo neví ničeho o organizaci fémové vraždy v Německu, musel brzy pochopiti, že vrahové, soudíc podle všech okolností vraždy, jsou vykonavatelé vyšších rozkazů. Splnili svěřený úkol tak plánovitě a jistě, jak to dovedou jen lidé, kteří byli pro takové případy zvláště vybráni, školeni a za schopné uznáni.

Jak to začínalo.

Lze opravdu mluvit o technice fémové vraždy v Německu. Dějiny fémové vraždy od r. 1918 jsou zároveň dějinami organizace a technického výcviku fémové vraždy v Německu. Fémová vražda má původ v ilegálních a poloilegálních vojenských svazích, jichž užívala říšská vláda až do Kappova puče v březnu 1920, aby potlačila komunistická povstání. K těmto svazům patřily t. zv. baltské oddíly Avalova-Bermonta, ruského bělogvardějského generála a prý knížete, dobrovolnické útvary Lüttwitzovy, Ehrhardtovy, Lichtschlagovy, Schulzovy, generála Wattera a zejména setníka Rossbacha. K nim náležel dále „Orgesch“ (Organisation Escherich), založená bavorským lesním radou Escherichem, tak zvaní dočasní dobrovolníci a „Černá říšská obrana“. Ve všech těchto útvarech sloužili bývalí císařští důstojníci, studenti a účastníci války, kteří se spojili v pevné družiny, jsouce zaujati romantickými myšlenkami, odvyknuvše svému povolání, zdívočelí několikaletou válkou, vydaní všanc nejistotě při rozpouštění svých pluků. Tyto kamarádké svazky byly půdou, z níž vzklíčila nesčetná dobrodružství a zločiny.

Můžeme rozlišiti velmi přesně dvě údobí. První údobí sahá od roku 1919 do 1923 a je vyznačeno vraždou Kurta Eisnera 21. února 1919, Landauera 1. května 1919, Erzbergera 26. srpna 1921 a Walthera Rathenaua 24. června 1922, nepočítáme-li četné fémové vraždy v Poruří, Duryňsku, Sasku, v Bavořích a v Berlíně. Příznačná je bezmocnost úřadů, častá jejich součinnost a nadřezování, souhlas justice, která pouštěla vrahy bez trestu nebo, byla-li vražda příliš drzá, uplatňovala polehčující důvody a doporučela odsouzené milosti. Vrazi bývali zpravidla dřívější důstojníci nebo studenti-váleční dobrovolníci. Jeden z Rathenauových vrahů, von Salomon, vydal v r. 1930 knihu (u Rowohlta), která líčí bez ostychu bahňisko, z něhož vyrostly mnohé politické atentáty: žoldácký život bývalých důstojníků, jejich boje v Horním Slezsku a Pobaltí, trvající dlouhé měsíce, homosexuální svazky mužů, jejich potěšení ze spikleneckví, jejich plány na atentáty, jejich desperadství a podobně. I vrah Eisnerův hrabě Arco-Valey, zavražděný hakenkreuzlery 30. června 1934, byl dříve leteckým poručíkem.

Druhé údobí počíná r. 1927, kdy znovu ožívá Hitlerovo hnutí po přestávce, vynucené nezdařením puče v Mnichově r. 1923. Nová velkorysá organizace SA a SS je teď shromážděním nesčetných živlů, které náležely kdysi většinou k rozpuštěným organizacím, dobrovolnickým útvarům, „Černé říšské obraně“ a j. Podrobily se nové kázni a čekaly na „nové Německo“, které už nebude zřízeno fémovými rozsudky a vraždami, nýbrž tím, že Hitler dobude „legální cestou“ po-

litické moci. Tyto živly však si přinesly do Hitlerova Hnědého domu celou soustavu fémové vraždy: svou zkušenost, znalost a zručnost, své styky s vlivnými místy — říšskou obranou, vysokým úřednictvem, justicí, průmyslem. Tehdy byly utvořeny přepadací oddíly, t. zv. Rollkommandos, jichž se užívalo hlavně v boji s příslušníky Reichsbanneru (ochranné oddíly republikánské) a s Rudou Frontou (komunistické ochranné oddíly) a které vystupovaly ve vražedných akcích. Několik let před tím, nežli se Hitler ujal moci, hledal Roehm ochranu u republikánského Reichsbanneru proti vražednému útoku, chystanému na něho z Hnědého domu. V procesu pro urážku na cti proti Roehmovi v Mnichově přišly na přetřes tyto věci a tehdy byla povytazena opona nad organizací fémových vražd v Hnědém domě. Ve Hnědém domě byla, jak vyšlo najevo, skutečná tajná politická policie s ústřednou pro fémové vraždy, se zvláštními přepadacími oddíly a s podobnými oddíly při jednotlivých údernických oddílech po celé říši. Svědecké výpovědi před soudem národní socialisté za procesu popřeli a tropili si z nich posměch, byly však přece pravdivé.

Nejnámější vrazi.

Vůdcem této ústředny pro fémové vraždy byli tehdy Himmler, praporečník z 9. listopadu 1923, a Heiderich, organizátor vražedné noci 30. června 1934, který je od té doby činný v Berlíně, ježto má proč, aby se obával pomsty v Mnichově. Když se Hitler ujal vlády, zahájil i h n e d ě i n n o s t aparát fémové ústředny, který se choval do té doby zdržlivě, aby neohrozil nějakou temperamentní neopatrností politické záměry Hitlerovy. Tato ústředna užívala nyní, ačkoliv měla dále sídlo ve Hnědém domě, všech mocenských prostředků státních a bylo pro ni snadné odstraňovati lidi, aniž o tom veřejnost zvěděla, aniž bylo třeba rozvíjeti na scéně komedii policejního a soudního vyšetřování pro objevenou mrtvolu. Několik nejnásilnějších odborníků v oboru fémové vraždy, rutinérů s revolverem a chladnokrevných střelců, vyzkoušených v nesčetných úlohách přepadacích, je dnes ještě vysokými funkcionáři koncentračního tábora v Dachau. Uvedu jejich jména: Steinbrenner (majitel obchodu se zbraněmi v Mnichově, Dachauerstrasse), Unterhuber a Kantschuster. Všichni tři mají na svědomí nespočetně vražd. Kantschuster je velitelem podzemního žaláře v Dachau, kam přicházejí lidé, kteří mají na dodacím lístku poznámku: „Návrat z Dachau není nutný“. Steinbrenner provedl v nesčetných případech fémovou vraždu, nařízenou Himmlerem, Heiderichem, nebo komisařem pro říšské soudnictví Frankem II. Není náhodou, že bylo právě v koncentračním táboře v Dachau zastřeleno tolik lidí „na útěku“.

Steinbrenner zavraždil mimo jiné vlastní rukou: advokáta Behariona, bratry Arthura a Erwina Kahny z Norimberka, obchodníka Goldmanna z Norimberka, Fritze Dressela, předsedu komunistického klubu v bavorském zemském sněmu, spisovatele Altmanna, Mnichov, advokáta dra Alfreda Strausse, komunistického vůdce Leonharda Hausmanna, norimberského advokáta dra Rosenfeldera, policejního majora Hundlingera — v seznamu by bylo možno ještě dlouho pokračovati. Tento výtah však postačí, aby jistí političtí laici a indiferentní lidé nabyli pojmu o technice fémové vraždy uvnitř Německa. Že jde ve všech případech o fémovou

vraždy, vysvítá z dokladů, které jsou v kartotéce dachauského koncentračního tábora. Všichni tito mučedníci byli tam dopraveni s poznámkou na dodacím lístku: „N á v r a t z D a c h a u n e n í n u t n ý.“ Abych zmařil pokusy popřítí tyto věci a abych dokázal dobrou informovanost, uvádím ještě tuto podrobnost: V zásuvce, jejíž číslo souhlasí s kartotékovým číslem majora Hundlingera, jsou: 1. zlaté hodinky zavražděného, 2. provaz, jímž prý spáchal Hundlinger sebevraždu, 3. protokolární výpověď Steinbrennerova o Hundlingerově smrti. Mnoho svých vědomostí o fémové vraždě v Dachau a o zvláštních vraždách fémových, jako bylo zavraždění Oberfohrena v Kielu 3. května 1933, mám od fémového vraha setníka Röhrbeina, jenž byl dlouho vězněn v Dachau v podzemním žaláři a později byl se mnou ve vězení. Byl kdysi intimním přítelem Roehmovým, později jeho pomstychtivým nepřítelem a 30. června 1934 byl s ním zavražděn.

Vraždy mimo Německo.

Pro fémové vraždy, provedené na příkaz Hnědého domu mimo Německo, jsou příznačné čtyři případy:

1. Vražda dra Georga Bella, který byl spolupracovníkem Hnědého domu a přítelem Roehmovým. Byl odsouzen fémou, protože jmenoval katolickému spisovateli dru Fritzovi Gerlichovi pravé žháře říšského sněmu. Byl zastřelen v hostinci Durchholzen u Walchsee (okres Kufstein v Rakousku) 3. dubna 1933 úderníky, kteří přijeli autem a spáchavše vraždu unikli bez překážky do Německa. Provedení vraždy svědčilo o surovosti a odvaze, rovněž charakteristická známka, která se objevuje vždy při fémové vraždě: pokus o únos, snad aby se předešlo politickému skandálu, zároveň možná za účelem mučení a týrání oběti. Únos člověka, s následující úřední zprávou, že se unesenému, který se ovšem prý odebral do Německa „dobrovolně“, daří dobře a že byl odevzdán řádným soudům, přispívají k uklidnění světa, jehož nervy jsou příliš otrlé, aby se rozčiloval dlouho nad únosem. Příznačná je dále účast alespoň dvou vykonavatelů. Svědkem vraždy dra Bella je major mimo službu Hell, jenž byl raněn střelou do nohy a mohl uprchnouti. Žije dnes v B. v Itálii.

2. Pokus vraždy na dru Steidleovi v Innsbrucku. Fémou byli vyhlédnuti dva rutinovaní fémoví vrazi Werner von Alvensleben a Kovalik. Kovalik, který vypálil ránu, unikl, Alvensleben byl dopaden, ve Vídni odsouzen na osm měsíců, brzy dostal milost a byl propuštěn. (Nesmíme jej zaměňovati s jeho příbuzným Waltherem von Alvensleben, který byl zavražděn 30. června 1934.)

3. Vražda Theodora Lessinga. Většina podrobností je známa. Vražda byla připravena důkladně v bavorském státním úřadě bavorského ministra Essera, podnět k vraždě však vyšel nejprve z Chebska a z Mariánských Lázní.

4. Vražda Formisova.

Prostředí, z něhož pocházejí.

Psychologické podmínky fémového vraždění byly, jak už řečeno, v poměrech u rozličných dobrovolnických útvarů krátce po skončení války. Když musela být rozpuštěna armáda generála Avalova-Bermonta na podzim roku 1919, rozptýlila se po celém Německu zdivočelá horda téměř 30.000 mužů, zoldáků a dobrodruhů, schopná jakéhokoli zoufalého činu. Noske, ministr říšské obrany, který byl vždycky ochoten býti zadobře s generály, až ukázali za Kappova puče, čeho jsou schopni, umístil německé důstojníky a vojíny z baltské armády (známé také jako „západoruská armáda“) v t. zv. pracovních pospolitostech, které byly rozděleny po nejrozličnějších krajinách Německa. Baltští se snaželi, jak se zdá,

špatně s vojáky říšské obrany. Titulovali se navzájem „baltskými sviněmi“ a „Noskovými psy“, ve skutečnosti však měla ovšem říšská obrana silný zájem na udržení baltských pracovních pospolitostí proti vůli Dohody. Generál Avalov-Bermont docházel ve své pestré čerkeské uniformě do ministerstva říšské obrany v Berlíně a žádal zpupně velké částky peněz, které se mu také povolovaly. Pracovní pospolitosti však byly zřídla spiknutí, plánů na atentáty a revolučních kroužků. Zde se dařilo vrahům, zde byli na skladě pachatelé atentátů ve všech cenách, zde se paděly bankovky, zde se konaly fémové soudy, zde byly uzavírány mezi homosexuelními lidmi svazky krve a lásky a vše trpěla vysoká byrokracie, v srdci reakční, a ne dosti vážně si toho všímaly republikánské strany a berlínské ústřední úřady. Mezi ilegálními vojsky nejrozličnějšího druhu, Orgeschem, Rossbachovými útvary, Ehrhardtovou brigádou atd. byly nejvřelejší styky, i s říšským ministerstvem obrany, které přispívalo obrovskými částkami. Byla to podzemní organizace nebezpečného rozsahu. Republika to nechápala až do Kappova puče a zůstala i později psychologicky slepá. Z kruhu těchto nezákonných vojáků se formovaly svazky neřestného, romantického, erotického druhu mezi lidmi, kteří po léta bojovali bok po boku v zákopech a kteří zažili mnohaměsíční dobrodružství ve Slezsku, v Klajpedě, Litvě a Poruří. Odtud přicházeli vrahové Erzbergerovi a Rathenauovi, odtud pocházeli Steinbrenner a Kantschuster, tato pohana lidstva, jejichž mentalitu si může slušný Evropan jen těžko vysvětliti, nezná-li celou historii, jak se vytvářela.

Odborná práce.

Na technický výcvik ve fémové vraždě došlo, až když se rozplynuly jednotlivé fémové organizace v národním socialismu, a k úplné exaktnosti dospěla až po vzniku „třetí říše“. Hnědý dům nebyl sice včleněn přímo do státní správy, tvoří však takřka druhou kolej vlády. Především užívá všech mocenských prostředků státu a podrobuje si, kde je toho třeba, byrokracii k pomocným službám. Proto také má vykonavatel fémové vraždy všecko k dispozici: nejrychlejší automobil, nejlepší zbraně, bezvadné pasy, neomezené prostředky finanční. Ale nejenom to: je nepochybné, že při výpravě do ciziny se zkoumá důkladně terén a že se napřed zajišťují vztahy a pojistky, které se zdají nutnými. Z Formisova případu je známo, že pracovaly dvě skupiny: prvá, která vyzkoumala terén, a druhá, vlastní vrahové, kteří se ujali akce až tehdy, když odletěl člen fémové výpravy do Berlína, aby podal zprávu a přinesl konečný rozkaz. Plánovitá příprava vraždy, prostředky, jež měli zločinci k použití, a bezstarostnost oběti, vysvětlují, proč se čin lehce zdařil a proč se vrahům povedl útek. Policie ani jediné země není zvyklá na vraždu, jež by byla provedena s onou technickou přesností, které lze dosáhnouti jen za podpory státní moci. Obyčejný, jednotlivý vrah se dopustí zpravidla nějaké chyby, jež se mu stane osudnou. Buď nejsou v pořádku jeho papíry, nebo se mu zachvěje ruka, nebo se mu nedostává peněz na podplacení spolupachatelů nebo automobilu pro zdar útěku. Fémový vrah se státní legimitací a plnou mocí je už a priori mistr svého oboru. Féma nevyšle packaře! Státně legitimovaný fémový vrah nemá ani morálních rozpaků, jež by mu vnukly nejistotu. Cítí se jaksí technickým nástrojem politického příkazu a nové politické morálky: je to vrah-inženýr. Policie civilisovaných evropských zemí bude nucena, aby pojala do oboru svých výpočtů a bezpečnostních opatření novou techniku fémové vraždy. Až dosud brání zákony své země proti prostředkům moderní vražedné techniky neúčinnými a zastaralými zbraněmi.

Techniku zastírací, neomalené vydávání falešných pasů pro fémové vrahy a reakční zlozince prováděl po Kappově puči v Německu významným způsobem jeden muž: mnichovský policejní prezident Pöhlner, který nabídl všem nepřátelům výmarské republikánské soustavy útulek v Mnichově. Tuto metodu povznesla německá byrokracie ke znamenité škole. Pro každého reakčního policejního ředitele bylo brzy přirozené, že pomohl před pronásledováním republiky stíhanému vrahovi, který jednal z tak zvaných „vlasteneckých pohnutek“. Všichni měli nepravé pasy: vrahové Erzbergerovi, vrahové Rathenauovi, vrah vůdce separatistů Heinze-Orbise, dr. Edgar Jung, advokát v Mnichově, který rovněž patří k zavražděným 30. června 1934, Heines a mnozí jiní. Tichá podpora vraždy a její schvalování mlčky se považovaly za dovolený prostředek národní politiky. Přesto bylo ještě daleko od nadržování k iniciativě státu samého. Osm dní před zavražděním Kurta Eisnera rozdělili mnichovští nacionalističtí studenti tištěné provolání, které bylo výzvou k vraždě. Končilo citátem: „Vyrovnej se s nebem, foite, tvá hodina udeřila! Schiller, Wilhelm Tell.“ Tato proklamace ponechala vraždu, která byla signálem k celé řadě vražd v příštích letech, volné úvaze hraběte Arco. Rozkaz byl však ještě anonymní. 3. prosince 1925 napsal bývalý baltský důstojník, zaměstnaný v Siemensových závodech v Berlíně, mnichovskému příteli: „Utvořil jsem rým podle známých vzorů: Str es e m a n n, V e r w e s e m a n n! (= mrtvola). Rozumíš! Mám dva důstojníky, kteří pomáhají, i financování je allright. To prase musí být zapíchnuto. Je k dispozici i letadlo.“ (Ze Stresemannova životopisu od Rudolfa Oldense.) Je vidět, že za několik let už bylo dosaženo pokroků, které upomínají na metody Formisovy vraždy: ve financování a v technice. Zdokonalení přinesl ovšem teprve rok 1933: fémovou vraždu jako chladnou, precísní techniku, německý říšský patent.

Walter Tschuppik

p o z n á m k y

Co přijde po Londýně?

Londýnská jednání mezi francouzskými a britskými státníky byla přijata s uspokojením i s obavami. Celá soustava projektovaných smluv, o kterou se teď snaží evropská politika, se točí od začátku až do konce kolem Německa. Je sestrojena velmi obratně. Přistupuje na hlavní veřejný požadavek Německa, totiž na rovnoprávnost ve zbrojení a na zrušení vojenských klausulí versailleské smlouvy. Při tom se celým svým smyslem obrací proti tajným, nepřiznaným cílům Německa, proti jeho plánům na velké územní změny. Těmito projekty se Německu klade zastřenou formou otázka: Chceš uznat územní status quo Evropy, anebo ne? Přistoupíš-li na naše plány, znamená to, že uznáváš, a je tedy všecko dobře. Odmítneš-li, znamená to, že neuznáváš, ale pak víme, na čem jsme, a musíme se všichni zabezpečit, jak nejlépe dovedeme. Jinými slovy: musíme proti tobě uzavřít obrannou alianci.

Až donosud byl stav věci ten, že Německo bylo ochotno uznat status quo na západě, ale nikoliv na východě. Teď mu byla dána příležitost, aby se definitivně vyslovilo. Velmi pochybujeme, že by se Francie mohla spokojit se západní leteckou dohodou a nechat východní otázku otevřenou. Zmaří-li Němci východní pakt, znamená to francouzsko-sovětskou alianci, v níž bychom byli i my. Londýnské projekty jsou patrně jen pokusem o odvrácení této nutnosti.

Hlavní otázka je, zdali by Německo necouvlo ani před risikem aliance proti sobě, jaká by byla uzavřena po jeho odmítnutí, jinými slovy, zdali bude tvrdošíjně a neoblomně. Ani tato možnost není vyloučena. Německé zahraniční ministerstvo by ji ovšem asi nerado vidělo a učiní patrně co bude v jeho moci, aby se Německo ukázalo pružným v jednání. Nebezpečí neoblomnosti vychází však z kruhů nacionálně

socialistické strany, pro něž by úmluvy podle londýnského plánu znamenaly úplně se zříci dalekosáhlých dobytelských plánů. Je tedy jistá možnost, snad ne příliš velká, že by se tyto nacionalistické kruhy nezalekly ani velké protiněmecké koalice, ne že by se s ní chtěly pustit hned do války, nýbrž proto, že jim zbývá prostředek neválečný, totiž propaganda a rozvracení článků této koalice zevnitř. Hlavní nápor by asi v takovém případě směřoval na nás, jednak pro naši exponovanou polohu, jednak pro značné procento německého obyvatelstva a tedy pro naději v náležitý ohlas. Poláci by v takovém případě asi byli Němcům vydatnými a ochotnými pomocníky. Všecko by pak záleželo na tom, jak velkou míru vnitropolitické stability a obezřetosti by protiněmecký blok a jednotlivé jeho články ukázaly. Dojde tedy patrně na Benešova slova, že letošní rok bude pro Evropu rozhodující. Z. S.

Poučení z Francie

Minulý týden byl v Praze francouzský poslanec Pierre Viénot. Z jeho přednášek a z rozmluv s ním bylo možno si učinit představu o vnitřní situaci Francie, tedy o věci i pro nás velmi důležité. Od loňského února se nadělovalo kolem Francie trochu víc hluku, než se zdá přiměřeno. Byly obavy, jak to tam nakonec všecko dopadne, jaký budou změny, které se tam očekávaly, mít vliv na mezinárodní situaci a tím i na nás. Obavy byly, jak se zdá, přehnané a pocházejí patrně z toho — což je důležité poučení — že pozorujeme Francii a vůbec celý mezinárodní život příliš literárně, t. j. jen prostřednictvím novin a knih, a málo podle zkušenosti a podle přímého styku. Viénot je inteligentní muž, zná Evropu, je nezávislý socialista a je zejména aktivním politikem, poslancem, který má přímý styk s francouzským lidem, nejen s pařížským prostředím. Co je na něm na první pohled nápadné, je klid a důvěra v soudnost francouzského lidu. To je jistě zdravá protiváha proti více méně rozčileným komentářům politické literatury a zvláště některých francouzských politických essayistů, jejichž projevy se vyrojily po loňském únoru, aniž bylo dobře patrné, kam míří. Viénot ovšem uznává, že nynější praviceová nacionalistická agitace je Francii jistým problémem, ale nepřikládá jí ani zdaleka takového významu, jak se namozze děje za hranicemi. Domnění, které se vyskytlo loni v únoru někde v Polsku, že je s dosavadní Francií konec, buď jen jeho úsměv. Doumergueovy projekty parlamentní reformy, jejichž cílem bylo okleštit suverenitu sněmovny a čelit některým jejím nepěkným zvykům, zatím usnuly. To znamená, že nespokojenost s parlamentarismem je ve Francii jenom technická, nikoli zásadní. Jakmile parlament nabude rozumu a dělá poctivě svou práci, veřejné mínění se uklidní a výtky mizí. Jde o drobné opravy, ale nikoli o základy, na nichž spočívá režim.

Další poučení, i odjinud už mnohokrát ověřené, je toto: německá problematika a německá ideologie mají za Rýnem neskonale menší vliv než ve střední Evropě. To se u nás často přehlíží. Máme Německo příliš v očích a mimo to jsme už od svého obrození vystaveni přímým vlivům jeho romantiky, takže se nám zdá, že všecko, co se v Německu děje, má světový význam a dosah. Na štěstí pro nás tomu tak není. Francie a tím spíše i Anglie stojí na svých pevných nohách a nedají se zmást německým zmitáním. Nedejme se tedy zvíkat ani my. Nejsme se svými politickými zásadami na světě sami.

Slovo „Francie“ znamená v cizině určitou politickou koncepci, určitou ideologii, tu, která je základem slavných principů z roku 1789 a kterou by bylo lze stručně (avšak s prosbou, aby tomu nebylo špatně rozuměno) vyjádřit takto: napřed jednotlivce, potom kolektivum. Ve východní, střední a jižní Evropě byla tato ideologie po válce vystavena těžkým zkouškám. Nutno ovšem připomenout, že tam před tím nikdy pevně nezapustila kořeny. Všecko, od socialismu až po nacionalism, se obrátilo proti ní, a úsměškům nad měšťáckou demokracií byly konce. Dnes ovšem by někteří socialisté tuto demokracii špendlíčkem hrabali. Historická chyba německého socialismu je, tuším, v tom, že se nedovedl odhodlaně postavit za demokratickou zásadu: napřed jednotlivce, potom kolektivum. Nejdřív komunism, potom fašism a nakonec nacionální socialism tuto zásadu úplně obrátil. Řekly: napřed kolektivum, potom jednotlivce. Liší se jenom v tom, co si představují pod slovem kolektivum: komunisté třídu, fašisté nacionální stát, nacionální socialisté rasu. Shodují se však naprosto v tom, že jednotlivý člověk je jen jakýmsi průvodním zjevem kolektiva. To je učení nebezpečné, nelidské, proti ně-

muž se musíme důkladně stavět. Ale dejme pozor. Veliká poválečná reakce proti liberální, individualistické demokracii jistě nebyla nadarmo. Ukazuje, že tato demokracie chybovala. Kde, to je snadno uhadnout. Tam, kde se tak zvaná individualistická demokracie začala nebezpečně blížit individualistické anarchii. To se projevilo v lokálním měřítku na nejrozmanitějších oborech ve všech zemích, v některých více, v jiných méně, a ve světovém měřítku zejména na hospodářství. Tento obor se začal tak velice podobat anarchii, že ve skutečnosti už neměl práva dovolávat se liberálně-demokratické zásady: napřed jednotlivce, potom kolektivum. Tato zásada totiž znamená, že to, co se v kolektivu děje, děje se konec konců k vůli jednotlivci a k jeho duchovnímu a tělesnému prospěchu. Co se však dělo a děje v kapitalistickém hospodářství, je velmi vzdáleno tohoto ideálu. Hospodářství přestalo sloužit lidem a začalo sloužit sobě. Je třeba je vrátit jeho pravému poslání. Důležité poznání dnešní doby je toto: služba jednotlivci předpokládá dobrou sociální organizaci. Stará liberální demokracie k němu ve svých klasických dobách nedospěla. Domnívala se, že službu jednotlivci nejlépe zajistí tím, když zredukuje sociální organizaci na minimum. Napravít tento omyl je nejdůležitějším úkolem naší moderní demokracie. Je opravdu štěstí, že se to na demokratickém západě už chápe.

Zdeněk Smetáček.

Nepatrný rozdíl

Světův obvyklý nedělní úvodník věnoval dr. Kramář tentokrát stížnostem na československý parlamentarismus. Jako obvykle, vychází při své kritice z pocitů subjektivních. Čtyřiačtyřicet let je prý už poslancem, ale ještě nikdy se za to tolik nestyděl, jako nyní. Poslanec v Československu prý nic neznamena a parlament je vlastně docela zbytečný. Vláda jej přehlíží, nezaměstnává jej, a tak prý se parlamentní život v naší republice vůbec nemohl vyvinout. Za Rakouska prý to bylo mnohem lepší. Tenkrát parlament něco znamenal, poslanec byl vážená osobnost atd. Chceme se blíž podívat na toto srovnání se starorakouskými poměry. Zdá se nám totiž, že se Kramářova chvála Rakouska dobře hodí do rámce universální zakyslosti, ale špatně do rámce pravdy. Že je náš parlamentarismus velmi nedokonalý, s tím rádi souhlasíme. Jestli to dra. Kramáře zajímá, ať si otevře staré ročníky „Přítomnosti“, a najde tam kritik, kolik mu bude líbo. Na rozdíl od Kramáře bychom však ani tak nedokonalý parlament neprodali za rakouský. My totiž ještě věříme a tvrdíme, že je v Československu demokracie (zajisté nikoli dokonalá), a tato nepatrná okolnost nás pobádá, abychom s chválami starého Rakouska šetřili. Nedokonalá československá demokracie je nám pořád ještě milejší než nedokonalý starorakouský konstitucionalismus. Dr. Kramář je naplněn velkým rozhořčením k naší vládě. Zlá vláda zanedbává hodné poslance, ozývá se mohutně z jeho úvah. Ale snad by neměl tak docela přehlížet, že tato zlá vláda vyšla právě ze středu oněch hodných poslanců, že je to, slovem, vláda parlamentní, kdežto v Rakousku jsme měli vlády císaře pána, jimž dělal parlament pro uklidnění lidu a světa dekoraci. To, že u nás je zlá vláda ze stejného politického těsta jako hodný parlament, nás do značné míry smiřuje s její existencí. Dokonce máme pokušení říci, že se z její existence radujeme. I když jsme s ní v tom i onom nespokojení, víme bezpečně, že nejméně jednou za šest let dojde k volbám, z nichž vzejde nový parlament, a že vláda nebude jinak vytvořena, než shodou hlavních stran tohoto parlamentu. Pokud je nám známo, je to postup ve střední Evropě ojedinělý, a získali jsme si jím dokonce ve světě jistou pověst. Pročež na náš parlament nejsme tak velice přísní jako dr. Kramář.

Z. S.

O jednom odchodu z Rudové strany

Z parlamentního klubu Rudové strany odešel tajemník dr. Ševčík. Na zprávy některých listů, že dr. Ševčík padl jako oběť katolického bloku, odpověděl „Slovák“ podrážděně, že dr. Ševčík byl jen zaměstnancem strany a odešel nikoliv pro ideové rozpor, nýbrž proto, že dostal výpověď. Nuže, je to zajisté čestná výpověď, jejíž příčiny bude asi nutno přece hledat v oblasti ideových rozporů, neboť je známo, že po převzetí klubovní agendy čelné osobnosti Rudové strany poděkovaly dru. Ševčíkovi za jeho služby, což by se sotva stalo, kdyby musil odejít pro nějaké závady. Vůbec je potěšitelné, že strana a její zaměstnanec se rozešli opravdu v gentlemanské shodě: zaměstnanec bylo poděkováno, a propuštěný úředník dal potvrzení jednomu ze svých bývalých

představených, že všechny politické služby, které pro něj konal, konal dobrovolně, na vlastní odpovědnost, aniž byl o to požádán. Takové potvrzení má beze sporu velkou cenu; kdyby na příklad tomuto poslanci někdo zazlival, že se exponoval pro katolický blok nebo pro protestní akci proti maďarskému revisionismu, může prohlásit: Nikdy jsem nedal dru. Ševčíkovi pokyn, aby pracoval pro politické spojení dvou katolických stran, tento svévlný sluha organizoval protest proti Jehličkovi bez mého přičinění a vědomí! Domnívám se, že v českých stranách podobná potvrzení sice nejsou ve zvyku, avšak náš politický život je snad proti Slovensku poněkud zaostalý.

Toto propuštění zaměstnance Rudové strany či vlastně zaměstnance Rudového parlamentního klubu, je zajímavé také po stránce politické. Je známo, že dr. Ševčík byl exponentem poslance Tísa, a je také hodno pozorovat, že byl propuštěn na nátlak stranického vedení, a to proti vůli členů sněmovního klubu. Jinými slovy — poslanecký klub se p o d r o b i l, a dr. Tiso neučinil pro svého člověka nic nebo jen velmi málo. Chápeme velmi dobře, že dr. Tiso chtěl zachovat zdání jednotnosti Rudové strany, je však jisto, že by Ševčíkova věc Rudovou stranu nerozabila a všechny nepříjemné scény, které by se snad odehrály na bratislavské schůzi, zůstaly by širší veřejnosti utajeny. Obvyčejně Tísův postup bývá veleben jako velmi rozvážný a opatrný; Tisovo vyčkávací kunktátorství — jako rozumná jistota. Zde však je nesporné, že Tiso ztratil důležitou pozici a obětoval svého člověka. Jsou přece okamžiky, kdy ani nejrozvážnější politik nesmí být kunktátorem, třebaš už z příkazu pouhé lidské cti. A zdá se, že to byl právě takový okamžik. Proto je na místě otázka: bylo toto kunktátorství skutečně příznakem rozvahy nebo snad — nerozhodné slabosti?

ABC.

Slovo a slovesnost

Dávno před válkou jsme mívali literární revue, které výhradně nebo z valné části sloužily literární kritice; tehdy byly u nás menší poměry a byli jsme jako národ chudší, a přece jsme udrželi ne jeden, ale řadu orgánů odborné kritiky literární a kulturní. Po válce zhasinal jeden takový list po druhém, nebyli jsme s to je udržet; je to jeden z velmi závažných faktů našeho nového života, který vysvětlovat by bylo hořko a nevděčno. Jen Šaldův „Zápisník“, dílo jednoho autora, se uchoval jako tribuna literárního zkoumání. Proto musíme pozdravit odvahu i organizační iniciativu, se kterou byl založen orgán slovesného výzkumu daleko speciálnějším a vědecky přísnějším. Jmenuje se Slovo a slovesnost a vydává jej čtvrtletně Pražský linguistický kroužek; má sloužit jazykové a vědě literární. Pravda, není to uzočkový obor; hned v prvním čísle se pojednává o struktuře českého verše před tisíci lety i o funkci mluveného slova ve filmu; vedle Šaldova nebo Mukařovského rozboru básnického stylu jde tu i o kodifikaci mluvnickou a o názvosloví hospodářské. Víc než theoretický program, ukazuje tato tématická šíře nového časopisu jeho živé poslání. To vše je Slovo: řeč novin i dílo básnické, věta zachycená na ulici i jazyková památka na pergamentu; čtenář skoro lituje, že kritika, toto praktické, aktuální znalectví slova a slovesnosti, si dala urvat primát v té šíře zájmu i v té odvaze realizovat se podobným životním podnikem. Ale i to je dobré znamení: že, jak se zdá, ve věcech duchovních počíná vést věda.

K. Č.

Hlas ze Zlína proti regulovanému hospodářství

Páté číslo „Zlína“ přináší pod názvem „Nový spásitel“ úvahu o plánovitěm hospodářství, která pokouší se snížit význam plánovitěho hospodářství. Trochu obdivu má ještě pro plánovitě hospodářství v Rusku, pro jeho plně pracovní tempo, zakladatelský elán, závratné cíle a ruch pětiletěk, ač i to pokládá jen za úspěchy jednostranné, úspěchy výroby s neúspěchy distribuce. Je to však přece jen „vůle k moci a k expanzi“. Zato u nás touha po plánovitěm hospodářství vyvěrá z „vůle mdloby“ a projevuje se především omezením a omezováním výroby a zvyšováním cen. To, co se vyzoomívá pod pojmem plánovitěho hospodaření, mělo prý by se po pravdě nazvat opatřením z nouze, po případě „plánovitěm omezováním výroby“. — Stop! To prozatím stačí, abychom poznali směr větru.

Především bych si dovolil několik otázek: Je to snad vinou plánovitěho hospodaření, že dnes ve všech dílech světa vzrostly nezvyklou mírou hřbitovy prázdných, vybrakovaných, ubitých dílen a továren? Že se prováděla racionalisace, která

„plánovitě“ zapomínala na výrobu konsumentů? Že se ve volné soutěži znehodnocovalo a ničilo národní jmění, nemluvě o životech jedinců, o jejich spokojenosti a zabezpečení jejich životního minima? Že se páčila káva a pšenice, ničil chmel, mouka a ovoce? Že se propouštěli dělníci po tisících a hodnota člověka klesla na pouhou statistickou jednotku? Že cena reálných statků klesla, ale hodnota dluhů a úspor, což je vlastně totéž, stoupla? Že lidé hladovějí uprostřed nadbytku? Že každý šikovný peněžní spekulant může rozhoupat hladinu hospodářského života? Že válka a vůbec jakékoli ničení statků je nejideálnějším předpokladem konjunktury? Že silní jedinci zlobí se na slabé, proč že si nedovedou opatřit kupní sílu, aby oni mohli dále „svobodně“ podnikat a holedbat se svou zdatností? — Nuže — toto vše zavinil kdo? Plánovitě hospodaření? Ale vždyť toto je teprve ve stadiu tužeb a připrav.

Vždyť přece i toto plánovitěmu hospodaření vytýkané omezení a omezování výroby a zvyšování cen nenastalo v době prvních pokusů o vnesení plánu do hospodaření, nýbrž dávno předtím, za trvající vlády svobodného podnikání. Víme, Baťův mluvčí zahrnuje do pojmu plánovitěho hospodaření i celní překážky, je to však omyl, o kterém chci věřit, že je neúmyslný. Vždyť přece plánovitě hospodářství ve svém nejideálnějším projevu chce zavést mezinárodní dělbu práce a proti křečím autarkie chce bojovat rozdělením výrobních úkolů mezi národy. Můžeme ubezpečit činitele Baťových podniků, že bychom se pak všichni zasazovali o to, aby výroba obuvi byla přidělena Československu, neboť stoupenci plánovitěho hospodaření neznají mstivosti, ale cení si náležitého využití sil a zkušeností.

Chceme-li být naprosto objektivní, musíme arci připustit, že i první krůčky plánovitěho hospodaření zabloudily na cestičky omezování výroby, ale jenom proto, že tyto cestičky byly již pěkně vyšlapané a povaha poměrů, soukromým podnikáním zašmodrchaných, svádí k těmto zákrokům. Není také jiných zkušeností. A konečně nejpádnejší námitka: za trvajícího způsobu peněžního hospodaření je i plánovitě hospodářství pouhým torsem. Zkušenost naše reformátory naučí, že i do peněžnictví bude musit být vnesen plán. To však je již předmětem jiné úvahy.

Pisatel úvahy „Nový spasitel“ uznává jen jeden druh plánovitěho hospodářství, a to ten, který by si postavil takovéto cíle:

„Rodinný dům pro každou rodinu.

1.000.000 automobilistů do pěti let.

Vodovod pro každou obec, lázeň pro každou domácnost.

100.000 km silnic s pevným povrchem.

Dostatek tepla pro všechny byty, dostatek másla na každý kus chleba v každé pracující rodině, šunku s vejci k snídání všem, kdo na ni mají chuť a vykonali svůj díl atd.“

Velmi pěkně řečeno. O to tu však nejde. Běží o něco důležitějšího. O to totiž, jestli je svobodné podnikání s to tyto cíle uskutečnit. A pakliže ano, proč je už dávno neuskutečnilo.

Práce a život jednotlivce rovněž patří do plánovitěho hospodaření, které prý je „planým heslem, pojmem, který více zakrývá než vysvětluje a jehož jménem dostává lid pravý opak toho, co od nich čekal, což zpravidla objeví poněkud pozdě“. Tak to stojí ve „Zlínu“. Bohužel, pánové ze Zlína, nepřesvědčili jste nás o zbytečnosti plánovitěho hospodářství. Jsme pro ně celým svým přesvědčením. Nejsme fantastové. Víme, co nás čeká. Víme, že první doby budou kruté, že mnohdy si i zahubujeme. Ale myšlenka sama o sobě je dobrá. Je to krok vpřed na vývojové lince člověčenstva a zároveň příprava pro další společenské reformy a úspěchy. Neboť je nám jasno jedno: technicky jsme vyspěli, musíme vospět i sociologicky. Dosud měl z racionalisace a technických vymožeností zisk jen svobodný podnikatel. Nyní se společnost pokouší o to, aby z těchto vymožeností měl prospěch i pracující člověk. Ten pracující člověk, který chce nejen pracovat z lásky k práci, a pro pohádkové bohatství podnikatelovo, ale i proto, aby mohl žít, žít.

Chtěl bych zakončit poukazem ještě na jednu stať úvahy ve „Zlínu“. Právě se tam na konci: „Je třeba rozvazovat pomalu pouta, jež nám svazují ruce. Nejsou to malá pouta. Jmenují se na př. svázaný oběh zboží, svázaný oběh kapitálů, svázaný trh práce. Západní člověk nabude své síly a své převahy ve světové konkurenci tehdy, když bude z těchto pout uvolněn, když nabude možnosti spolupráce v rámci světovém — ne když k nim přibudou ještě pouta další.“

Zde je ovšem vidět, že stojíme na zcela opačném stanovisku. Podle našeho názoru je vázanost projevem pořádku, kdežto uváděné uvolnění a rozvazování je doménou zvláště. Právo, stát-nost, demokracie — toto vše je produktem vázanosti. Chceme vázanost i ve věcech hospodářských. Vázanost, která bude mít na zřeteli blaho všech poctivých, snaživých a vůbec žijících lidí a nikoli prospěch těch, kdo se v rámci zákona dovedli hodně volně uplatňovat. Chceme svobodu, ale závaznou, zabezpečenou smlouvami a nikoli svobodu postavenou na zvůli t. zv. silných. Tyto svobody, úzkostlivě smlouvami svázané, vybojují nám však ideová vůdcová a nikoli svobodní podnikatelé. A vůbec: budeme vždy proto, aby bylo raději svázané hospodářství, než aby byli svázaní lidé. Tak nám to prikazuje naše pojetí demokracie.

Edvard Maška.

politika

V. Kovář:

Jeho rektorský rok

Profesor Domin vydal tlustou knihu na paměť svého rektorského roku, jenž přinesl ovoce v demonstracích studentstva. Je to kniha spleená ponejvíc z novinových výstřížků, nicméně velmi vhodná k tomu (protože zahrnuje většinu Dominových článků), abychom se na jejím základě pokusili o politický portret jednoho z universitních profesorů. Nic tak přesně neodhalí politickou podobu části naší akademické inteligence, jako tento „Můj rektorský rok“.

Domin jako osobnost.

Hned při vstupu ozdobil Domin svou knihu stránkovou fotografií, pak je tam ještě jeho lept a další dvě, tři fotografie jeho Magnificence, načež jdou věci ostatní. Domin neodolal na př., aby nezařadil do své knihy psaní, které mu poslal místní odbor Národní jednoty v Přestavlkách, a v němž jej bodří jednotáři srovnávají s jeho nesmrtelným předchůdcem Mistrem Janem Husem. Domin se dokonce v úvodu k tomuto dopisu ubezpečil, že přípis z Přestavlk „mluví jistě i za ostatní naše hraničáře“. Je-li podoben Husovi, pak již ovšem nic nebrání, aby se neprohlásil za právě zosobnění skutečného českého nacionalismu a neoddekretoval, že všechny kritiky, namířené proti jeho osobě, článkům a řečem, „nebyly vlastně namířeny proti mé osobě, nýbrž proti nacionalismu“. Nyní snad už nepřekvapí žádost, již Domin podal, aby se prezident republiky účastnil jeho instalace, a další žádost o audienci, v níž hlavu státu hodlal informovat o veřejné sbírce na obnovu Karolina, žádost psanou v době, kdy zdravotní stav prezidentův byl obecně znám. Do této rubriky patří Dominův stesk, jenž se čte na str. 38 vzpomenuť knihy, že ho po dobu jeho činnosti žádá ministr nepozval na čaj. A na jiném místě poznámka, že rektor polské university má vysoké reprezentanční příplatky a osobní auto. Mezi svou činností nezapomíná Domin ani na 38 plesů, jichž se účastnil, ani na ujišťování, že vždy šel do boje za národní práva odhodlaně a hrdě.

Domin nacional.

Přecházejíce od znaků vnějších k jeho kredu, vytkněme hned zásadní znak většiny jeho projevů. Zaráží jejich sklon k slovní nabubřelosti, večerníková květomluva a nedostatek nového pohledu.

Nacionalní filosofie Dominova je praprostá. V temném dávnověku, nebo až do 28. října, byl u nás skutečný národní duch, bílý den a plno růží kolem. Než dlením doby, abychom mluvili řečí Dominovou, se idealismus národa rozplý-

val jako páry nad vodami a na dědičném poli národa zráló místo pšenice býlí a jedovatá plevel. Místo národní práce pozvedlo hlavu prospěchářství, kořistnictví a ramenářství. Mužové o vlast zasloužili (rozuměj Hodáč a Stříbrný) a naše mládež, zejména vysokoškolská (rozuměj fašisté, národní demokraté a klerikálové), znovu obnovili horoucí lásku k vlasti, postavili se proti režimu a stranictví. A tak tedy zazněla vítězná píseň českého nacionalismu (tento obrat má Domin z jedné rektorské řeči Pekařovy), jež smete všechno cizomilství, defaitismus, internacionalismus, švýcaření a němčení Radiojournalu, uhýbání Němcům a vládu agromarxismu.

To je asi tak všechno, leda ještě to, že nově propuklý nacionalismus je vášnivý, silný a hrdý a že sjednotí náš národ. Zatím vystupuje z moře nacionalismu (tady se tak nazývá hitlerovská a ostatní diktatury) naše republika jako izolovaný ostrov, ale i v ní nacionalismus zvítězí. Co se pak bude dělat, to se ovšem neví. Není to nic jiného, než typický mladočeský nacionalismus, nacionalismus bez živého a konkrétního obsahu a programu, směs romantiky, překladů z němčiny a teplé neurčitosti, jež strhuje citovým zabarvením i rétorickým harašením. Je to duté, ořelou lyrickou naporfumované heslo, přijímané jako záračný všelék všude tam, kde se nechce myslet o skutečných bolestech krise. Nadto je tento nacionalismus omezen přísně stranicky, a v soudu Dominově zůstávají na konec národními pouze národní demokraté a šejdristé, někdy i katolíci. Ostatní jsou n e n á r o d n í, v lepším případě vlažní. Že by až k tomuto primitivismu, jenž je domoven ve večernících, klesl universitní profesor? Bohužel ano, jak dokazují stránky 107—136 z jeho knihy. Domin se sám pokládá za vtělení českého nacionalismu. Kdo je proti jeho činům, článkům a řečem, je protinárodní. Tuto teorii rozvedl Domin do posledních důsledků, a podle toho, jak který tisk referoval o jeho akci, jeho článkách a o jeho schůzích, dostal — známku z vlastenecké spolehlivosti a vřelosti! A tak to má na vzpomenutých stránkách rozděleno pěkně na čtyři skupiny. Je to nejskvělejší klasifikace vědně-politická, jež vůbec kdy vyšla z hlavy universitního profesora. A je třeba dostatečně vychutnat její kvality: Tisk národní je tedy Fronta, Expres, Polední list, Fašistické listy, Hlas národní fronty, Vlajka, Národní listy, Lidové listy a — Pivovarský obzor. Tisk kolísavý ve věcech národních je na př. národně socialistický A-Zet a Telegraf. (Tyhle noviny totiž jednou Domina pochválily a měly od něho článek, jindy se na pana profesora zlobily a proto tedy Domin neví, zda jsou národní či nioliv a zařazuje je do rubriky nacionalistů kolísavých.) Sem patří také Venkov, podezřelý pro Vraného článku proti procentovým nacionalům, které byly věnovány panu rektorovi. Než dále. Do třetí příhrady patří listy nacionálně lhostejné nebo spíše zakrytě nepřátelské, jako Lidové noviny. (To proto, že E. Bass v nich napsal, že „krváčející ranou českého vysokého školství nebyl osud Karolina, nýbrž osud Masarykovy university.“) A konečně tisk vysloveně národu nepřátelský je Demokratický střed, Čin, Masarykův lid, Národní osvobození, Nová svoboda, Prítomnost, Právo lidu, Robotnické noviny a Volná myšlenka.

Každý si může ověřit, že v ničem nepřeháníme. To je skutečně Dominova logika.

Domin jako myslitel sociální.

Neměně poučná je kapitalka, jež informuje o sociálním obsahu Dominova nacionalismu. Předem nás autor ubezpečuje,

že se „neoháněl programem sociálním a hospodářským, neboť by to byla jen planá hra slov a blýskání se na venek“. S touto jedinou větou z celé knihy plně souhlasíme. Neboť skutečně Domin nedovede říci ani slovo k hospodářským a sociálním bolestem dnešní doby, ani slovo o krizi a o skutečném řešení bídy naší inteligence. Jednou napsal článek proti devalvaci. Když mu Vraný pověděl, že slouží kapitalistům, dal Domin tuto klasickou odpověď: „Bůh ví, že nejsem kapitalista, ale přál bych si v zájmu našeho lidu, dělníků, sedláků a řemeslníků, aby toho proklínaného kapitalu bylo všude co nejvíce.“ Můžeme snad jen ještě dodat, že Domin neví o Rusku nic, než že je jakýmsi strašlivým dokladem neproveditelných utopií, že se mu z neznámých důvodů nelíbí pozemková reforma, a že je proti obilnímu monopolu, neboť ten se prý nerýmuje s demokracií. V hospodářském vzdělání Dominově je to tedy ještě horší než ve filosofickém.

Domin politik.

V ohledu politickém vypadá většina Dominových článků tak, jako by jejich autor byl vzdělán a informován jediné bulvárními večerníky poslední ráže, z nichž přijímá kdejakou politikářskou frázi a klíšé bez nejmenší kritiky. Ve svých článcích a řečech se ani jednou nepokusil o hlubší analýsu naší politiky. Opět všeobecně a večerníkovou květomluvou ubezpečuje, že „naš lid je již přesycen frázemi, neboť poznal, kam cílí tato soustava, která chce nedostatek činů zakrýt prázdnými slovy“. Jednou je Domin proti stranictví vůbec, jindy je mu nutným zlem, časem píše věty, jež by mohly znít jako propagace totalitního státu. Ostře je proti internacionalismu, jenž se rodí ze zvrácenosti, z večerníků si osvojil nadávající termín „marxisté“, jak soustavně říká socialistům. Je ovšem proti falešné humanitě a slabošství, které neimpoune Němcům. Jednou je chce vyhodit z vlády, pak je opatrnější. Pak dokonce napíše, že „si neumíme vládnout, ani poslouchat, oběmu bychom se mohli naučit od Němců“. Mluví-li o slovanství, je to opět staré mladočestství, korunované naprostou neznalostí na př. vývoje našich vztahů k Polsku, o němž Domin zvláště se zájmem mluví.

Zrada klerika Domina.

Domin necítí, že by neměl psát na př. do Poledního listu. Spousty citátů v jeho knize ukazují, že nejraději se dovolává novin vysloveně fašistických, Gajdových a Vrzalíkových, jež obsáhle cituje, aniž se zarděl za společnost, v níž se ocitl „nástupce Husův“. Každý pravcový šmok je Dominovi takřka autoritou a je dosti dobrý k tomu, aby se ho rektor se souhlasem dovolával. „Jménem národní veřejnosti“, píše na př. Domin, odpověděl na hrubé útoky levice v Národě R. Kopecký. I tento pan Kauders, jenž se přemtl z Času a Národního osvobození přes Volnou myšlenku a Venkov do Národa, aby se po své bolševisující éře ve Volné myšlence jal nyní v Národě vyrábět nacionalismus ve velkém, je panu rektorovi důležitým svědkem, jenž dokonce může mluvit „jménem národní veřejnosti“. Kdejaký pisálek z venkovských plátků, kdejaký okresní žvanil „pádně a přesvědčivě odpovídá“, jestliže pochválí Domina či vynadá levice. A dokonce, když Šalda v „Zápisníku“ rýpne do dominovské akce, rektor Karlovy university jej utře tím, že proti němu cituje — Vrzalíkovu Vlajku. Jaká hanba, že ve své zprávě o universitní oslavě Nerudově, na níž profesor O. Fischer oslavil básníka „Zpěvů pátečních“ vroucí a čistou písní, přetiskuje Domin i bezmezně sprosté rýmování z fašistické Vlajky, v níž se čte, že prý by dnes Neruda takto glosoval universitní oslavu:

Dnes realista jsem; tak vida, vida,
as filosemit; povždy nechať zblednu,
když k oslavě mé vyvolili žida.
Být mrtev jen, to národu je málo;
mne mrtva Fischer ještě dorazil.

Tuto ničemnost nazývá rektor Domin básní.

A tak už stačí krátký závěr: Domin je typický příslušník Hodáčova a Stříbrného sjednocení. Zatím co Hodáč si dává velmi záležet, aby své kompromitující nové spojení držel od těla, Domin je mužem Poledního listu bez výhrady a do důsledků. Jako rektor naplnil rok svého úřadování politickou agitací pro kartel oposice, aniž se universita dovedla proti jeho politicko-stranické činnosti ohradit. Rektor Domin nevedl studenty k nacionalismu, ale k stranické podpoře volebního kartelu Hodáč-Stříbrný, jehož řečí ve všech polohách mluví.

národní hospodář

Dr. Karel Kříž:

Z nejhoršího jsme venku

„Deprese může být pro národy stejně
zlá jako krise, trvá-li dlouho.“

Woytinsky.

Posuzujeme-li vývoj věci s hlediska světového hospodářství, není dnes již pochybnosti, že období nejhlubší hospodářské krise je překonáno. I když stav světového a zejména evropského obchodu je tak zlý, jak jsme se pokusili načrtnouti v předcházejících úvahách, přece i tam je zřejmé, že nyní vstupujeme do třetího roku pozvolného zlepšování, třebaže jeho rozměry jsou poměrně nevelké a postup od jednoho zlepšení ke druhému volný.

Daleko patrnější je zlepšení situace ve výrobě průmyslové v celém světě. Jsou státy, jako Velká Británie, které již předstihly svým soudobým objemem výroby dokonce rok 1929, který ovšem u nich nebyl tím typickým rokem konjunkturálního vrcholu jako u většiny evropských států. Tyto státy mají však přesto mnoho nezaměstnaných. Je to hlavně proto, že vědecké řízení práce a racionalisace pokročily tak úžasným způsobem, že trvale vyřazují z práce ve světě několik milionů lidí. To je důkaz, že dosavadní hospodářský „pořádek“ kapitalismu — jaký pořádek to je, vidíme kolem sebe — by nedokázal těmto lidem dáti práci. Ti, kteří se bojí změny ve prospěch pracujících a proti poživatelům bezpracných důchodů a proti těm, kteří vykořisťují jeden z výrobních prostředků, kapitál, přirozeně odmítají doklady o tomto rozmachu racionalisace. Tito lidé přes všechny své vlastenecké fráze jsou vlastně pro politiku složení rukou v klín a čekání.

Svět překonal vrchol hospodářské krise v průmyslové výrobě v polovině roku 1932. Od tohoto okamžiku je patrné zvyšování rozsahu průmyslové výroby. Vývoj ovšem nešel rovnou cestou, vzestupná křivka je několikrát obrácena po krátký čas dolů a tvoří tedy jakási údolí. Avšak dna těchto údolí jsou již vždy výše, než byla dna údolí předcházejících vln. Takové výkyvy zaznamenala vývojová křivka od poloviny roku 1932 celkem čtyři, a je přirozené, že ti, kteří byli mezi postiženými, nejenom nepocítovali zmírnění hospodářské krise, nýbrž naopak byli nakloněni tvrdit, že hospodářská krise vůbec se nezmenšila, ba spíše zvýšila. Světové průměry v jednotlivých obdobích však mluví jasnou řečí, která nepřipouští odmluv.

„Jak plave hůl.“

Jsou čtyři druhy zboží, na nichž ve světovém měřítku zejména dobře je možno poznat, „jak plave hůl“, jak říkají Američané. Petrolej, uhlí, zinek a ocel. Nuže, položíme-li výrobu těchto světových obchodních artiklů roku 1929 rovnou 100, vidíme, do roku 1932 nastal v nich pokles výroby — křivka se pohybuje přímo dolů bez jakýchkoliv zastávek a zatáček — u petroleje na necelých 90, u uhlí na 70, u zinku na 45 a u oceli na 43. Pokles o 10% u výroby petroleje, který je v celém světě velmi potřebný k pohánění motorů a jako surovina pro výrobu některých nezbytných derivátů, jako na příklad benzínu, je velmi značný. Ještě hlubší pokles už by znamenal ochrňování částí produkce a dopravy a je tedy velmi nepravděpodobný, alespoň do té doby, pokud je petrolej tak těžko nahraditelný a zastupitelný jinou surovinou.

Co se však stalo s výrobou těchto pozoruhodných čtyř světových artiklů do poloviny minulého roku? Nastal rozhodující obrat k lepšímu. U petroleje výroba již opětně přesáhla 100, tedy jest dokonce již nad úroveň roku 1929. Uhlí dosáhlo 76, čili výroba se zvýšila proti nejhlubšímu bodu asi o 10%, tedy třetina poklesu byla nahrazena, u zinku vidíme číslo 68, pokles činí tedy pouze třetinu proti roku 1929, ačkoliv přesahoval polovinu. Ocel stoupla na 78, nechýbí tedy ani celá čtvrtina do rozsahu výroby z roku 1929. Rozumí se, že tato data nejsou plně uspokojivá, avšak nemohou nechat nikoho na pochybnostech, že skutečně objem světové výroby rozhodně se zvětšil. Při tom jdou jejich vývojové křivky přímo vzhůru, takže tu není nejistoty a kolísání, a je zachována naděje na další zlepšení.

Všeobecně lze říci, že světový vývoj velkého průmyslu chemického byl velmi příznivý. Za ním ihned jde těžký průmysl. Oba tyto obory vykazují ve svých výrobních křivkách prudký vzestup, který ovšem souvisí se zbrojením. Niemené nechtě je příčina jakákoli, nastal v uplynulém roce ostrý přelom, v beztak již od druhé poloviny roku 1932 vzestupné linii a produkční křivka se obrací téměř strmě vzhůru. Několik milionů lidí ve světě se vrátilo v souvislosti s tímto oživením ku práci. Podobné důvody má silné zlepšení v průmyslu vyrábějícím výbušné motory, letadla, automobily, jemnou mechaniku a zboží gumové. Loni bylo vyrobeno v Evropě přes milion nových automobilů, kdežto roku 1933 sotva sedm set tisíc. Proti roku 1933 vykazuje evropský automobilový průmysl přírůstek výroby o 30 procent, kdežto americký dokonce o 40%.

Avšak nejenom u těchto „klíčových“ průmyslů (špatný český překlad anglického „key-industries“), se světová výroba zvýšila proti roku 1933. Zaokrouhlíme-li data za rok 1934 u srovnání s rokem 1933, pozorujeme zvýšení výroby uhlí o 10%, železa o 25%, oceli o 22%, cínu o 8%, zinku o 17%, olova o 12%, umělého hedvábí o 38%, kaučuku o 12%, minerálních olejů o 5%, cukru o 6%. Jsou tu ovšem také některé poklesy, na příklad u bavlny o 18%, avšak v celku je vzestupný pohyb v rozsahu výroby nepopíratelný. Při tom současně také zmenšovaly se světové zásoby, které brzdily nejenom vzestup cen, nýbrž i rozmach výroby. Tak právě u bavlny, jejíž produkce ještě klesla, snížily se zásoby o 29% proti roku 1933, o stejné množství u mědi, u kamenného uhlí o 5%, u minerálních olejů o 13%, u stříbra o 4% (Rooseveltyv nákupy stříbra a boj o stříbro s Čínou tu hrají úlohu), u cínu dokonce klesly zásoby o 62%, u pšenice o 22%. Rozumí se, že v hospodářství není to jako v abstraktní vědě, kde všechna čísla jdou jedním směrem a hodí se dohromady, pakliže ovšem se pokus povedl. Z této řady nám vyběhla totiž data o zásobách surového hedvábí, které se zvýšily o 6%, patrně proto, že přírodní surové hedvábí je vytlačováno umělým hedvábím, jehož produkce opětně o třetinu

vzrostla, dále k a u č u k u, kde zásoby stouply o 3%, protože výrobci asi přeceňovali rozmach produkce nových vozů a ku podivu i zinku o 12% a olova o 22%, ačkoliv jde tu o suroviny, které potřebuje zbrojní průmysl. Přesto však můžeme tuto část naší úvahy uzavřít generalisací, že nastal v převážné většině výrobků rozhodný vzestup u srovnání s rokem 1933.

Povšimněme si nyní,

co se stalo s cenami.

Pokud můžeme vůbec činit jakási srovnání s dobami dávno minulými, není snad vůbec v historii období takového obecného poklesu cen ve světovém měřítku, jaký nastal po posledním roce konjunktury 1929. Uvedeme jako příklad jenom několik států, aby bylo jasno, jaké problémy skýtá tento pokles cen, který lze označit jako zhroucení v rozsahu zcela nepředvídaném. Vezměme nejprve několik států se zlatou měnou, jejich ceny ve velkém a ve zlatě roku 1913 položíme rovny 100. Roku 1929 vykazovala Francie cenový index 127, Itálie 121, Belgie 124, Holandsko 142, Švýcarsko 141. Jak vidět, nastalo tu jisté uspořádání a vyrovnání, které bylo příznivé výrobní kalkulaci i mezinárodním stykům, výměně zboží a peněz mezi státy. Ve Francii, Itálii a Belgii téměř stejné ceny a rovněž stejné v drahém Holandsku a Švýcarsku. Úplně podobně vypadaly poměry ve státech s měnou znehodnocenou nebo řízenou. Opětně je 1913 základem rovným 100, při čemž roku 1929 pak v Německu činí cenový index 137, stejně ve Spojených státech a u nás je o dva body níže. Jižní Afrika se svými doly a konjunkturním rozmachem za sebou a novým před sebou stála v jakési krizi. Dnes se jí ovšem daří zato znamenitě. Tehdy její cenový index klesl na 116. Při tom druhý extrém skýtala Austrálie s indexem 166, neboť tehdy se ještě nepropracovala k řízenému hospodářství a byla zmitána sociálními a politickými zmatky.

Tak vypadala u srovnání s předválečnou dobou cenová úroveň v roce 1929, který skutečně měl tvář normalnosti a sliboval návrat k vývojovým tendencím počátku století. V polovině roku 1934 však již vidíme naprostý rozvrat v tomto vývoji a zhroucení cen na neuvěřitelnou úroveň. (Jde o ceny velkoobchodní, za něž prodává průmysl a obchoduje se ve velkém. Vzhledem k organizaci hospodářského řádu neměly tyto ceny většího vlivu na pohyb cen maloobchodních). Cenový index ve Francii a v Itálii klesá na 74, v Belgii je dokonce ještě o šest bodů níže, drahé Holandsko kleslo na 78 a Švýcarsko na 90. Německo náhodou dosáhlo loni v září právě předválečné úrovně 100, naše republika 84. Spojené státy 98, Jižní Afrika klesla na 60, Austrálie na 67. Rozumí se, jde o pouhá měřítka, ale na nich je náznorně vidět pohyb cen, který především bránil prodejní i nákupní kalkulaci, škodil produkční kalkulaci a prodeji vůbec, protože lidé vždy čekají, že ceny půjdou ještě dolů, podlamoval nejen vzájemné styky uvnitř států, ale i mezi státy a značně přispěl k zostření hospodářské krise tím, že povzbuzoval kupující ke zdržlivosti a k odkladu nákupu, což nakonec opět vedlo dále k poklesu cen.

Všeobecný závěr tedy zní, že světová krise hospodářská je s hlediska průmyslové výroby v zásadě překonána, že zotavování je zcela rozhodné a v průměru dosti slušné. Je provázáno klesáním zásob, avšak brzděno nízkými cenami, při čemž jediné zemědělské ceny vykazují v minulém roce zlepšení i ve světovém průměru.

Tento povšechný úsudek si můžeme ověřiti i na bližším prozkoumání

situace jednotlivých států.

Je zajímavé, že zlepšení je sice téměř obecné, avšak má velmi různý rozsah. Také pro posouzení politického stavu

jednotlivých zemí není nezajímavé si všimnout rozsahu jejich průmyslové výroby. Položíme-li si rok 1928 rovný 100, činila roku 1929, v roce nejlepší konjunktury, ve Velké Británii výroby 106, roku 1932 klesla na 88 a v polovině roku 1934 opětně vystoupla na 105. Podobný skvělý vývoj zaznamenávají jenom ještě státy skandinávské. Švédsko ze svých 106 z roku 1929 kleslo roku 1932 na 84, ale opětně bylo již loni na 105. Norsko ze 111 kleslo roku 1931 na 87, roku 1932 bylo již na 103, předhoniť tak evropskou zotavovací vlnu o tři čtvrti roku a loni bylo již na 109. Právě v těchto státech pokračuje plánovitě hospodářství i na peněžním trhu velmi energicky. Proto tyto státy včetně Anglie, kde tradice a zvláštní anglický duch, který se nedá v krizi zlomit v beznadějněho pesimistu, stejně jako v konjunkturu není žvanivým optimistou, tvoří společnou skupinu, která již dostihla v objemu výroby rok 1929. S výjimkou Ruska a Chile není pro tento vývoj jiné příkladu. Německo kleslo s rovných 100 roku 1929 na 61, roku 1932 a loni dosáhlo 89. Francie klesla se 109 na 76 roku 1932, o rok později již vykazovala výrobu 84, avšak loni opětně poklesla na 77. Proto také pozorujeme, jak ve Francii vzrůstá nezaměstnanost a politický neklid. Itálie klesla se 109 na 73 roku 1932 a dospěla loni 89. Belgie klesla se 101 na 70 roku 1932, zaznamenala roku 1933 mírný vzestup na 72, avšak v polovině minulého roku opětně klesla na 69. Polsko s rovných 100 se zřítilo na 54 roku 1932 a dosáhlo loni pouhých 61. Československo pokleslo se 104 na 66 a v polovině minulého roku zaznamenalo 71. Rakousko prodělalo stejný vývoj, vystoupilo však až na 74. Spojené státy 107 poklesly roku 1932 až na pouhých 58 a loni dosáhly 72. Nutno připomenouti, že nemají téměř vůbec stovebního ruchu. Kanada poklesla s úrovně pouze o bod vyšší než Spojené státy na 63 a dospěla loni již na 81. Chile zaznamenává prudký vývoj s 124 roku 1929 na 109 roku 1931, pak na 115 roku 1932 a nyní na 149 roku 1934. Jak vidět, nemůžeme je dosti dobře řadit do světové konjunkturální křivky — export ledku tu hraje velkou roli a ta je zase podmíněna nesčetnými okolnostmi — stejně jako ne Sovětské Rusko, které roku 1929 mělo výrobní index 126, o dva roky později již 203, v době nejhlubší krise v Evropě, roku 1932, dosloho již na 230, roku 1933 asi na 250 a letos snad již se blíží trojnásobku své výroby z roku 1929. To však je země, která výrobu neměla a nyní si ji zavádí. Proto může se tak prudce zvyšovat tento objem výroby, vyráběné pro jinou výrobu téže země. Západní státy jsou v těžké situaci, že odbýt zboží za soudobého společenského řádu určuje rozsah výroby, kdežto v Rusku je tomu naopak. Nelze proto dosti dobře tu o Rusku vůbec uvažovat, protože jeho problém je docela jiný.

Vývoj průmyslu by opravňoval ke značnému optimismu a tyto podrobnější přehledy jednotlivých zemí ukazují, že povšechný úsudek o překonání nejhlubší periody krise je správný. Co selhalo, je výměna zboží, obchodně-politický styk. Kdyby bylo možno doufat v rychlejší bourání celních, clearingových, kontingentových a jiných překrad mezi evropskými státy, kdyby bylo možno zabít pověru autarkie, pěstovanou fašistickými a hankrajclerskými diktátory, kteří mají hlavně na svědomí dnešní hospodářskou bídu Evropy, mohla by hospodářská krise se zmírnit a životní úroveň širokých vrstev lidu se zvýšit velice rychle, snad do roka. Ale to je nepravděpodobné. Když jsme takto zjistili tendence světového a zejména evropského vývoje, zbývá nám prozkoumat situaci Československa. Je již zřejmé, že za těchto okolností musíme přijíti k jedinému správnému názoru: nezaložit ruce v klín a nečekat, že obchodně-politická situace brzy se zlepší, aby výměna zboží byla možná, aby opětně stoupl náš vývoz, který klesl o plně tři čtvrtiny, nýbrž uvážit celou naši hospodářskou skladbu a odhodlat se podobně představovat, jak to učinili v Norsku a ve Švédsku, přizpůsobit se ovšem našim poměrům a odhodlat se k přebudování celého našeho národního hospodářství. Jedině tak je možno doufat, že se nám podaří dáti práci všem našim občanům.

Literatura a umění

B. Martinů (Paříž):

Přežila se opera?

Místo úvodu se zastavím u vzpomínky. Existuje u nás určitá divadelní generace, jež před válkou pravidelně a s láskou navštěvovala operní představení Národního divadla. Při návratu do Prahy často se mi stane, že potkám někoho, jež neznám, ale jehož tvář je mi povědomá. Ve většině případů je to návštěvník druhé galerie Národního divadla. Tvořili jsme jakousi rodinu, aniž bychom se navzájem znali. Všichni tito známí neznámí navštěvovali pravidelně divadlo a přišli si poslechnouti (zdůrazňuji tento termín), tutéž operu několikrát, často nedívající se ani na scénu, často nemající ani možnost ji viděti (byla to galerie „k stání“), bez únavy. Zády k hledišti, ve tmě na schůdkách dali se unášeti melodiemi, které ostatně znali z paměti, jako jsem je znal já. Ani oni, ani já jsme se nepřišli dívat dvacetkrát i více na nějakou dramatickou zápletku, ve většině případů ubohoučkou. Libreto mizelo skoro úplně. Nechci mluvit za druhé, ale pro mne samotného nehrálo roli ani slovo, text libreta, který jsem poznal často až při nahlédnutí do klavírního výtahu. (Při čemž mne skoro více zajímaly nehoráznosti a nešikovnosti textu.) Ale v divadle samém se mi zdálo jen sem tam zachytiti nějakou frázi, někdy i jen jednotlivé slovo, a ani to ostatně nebylo potřebné, jako asi většině mých spolugalerníků. Nebyl to tedy požitok literární, který nás tam sváděl dohromady. A nemyslím, že bychom byli špatně poslouchali. — Tolik úvodem.

Současná opera se stala mnohým velmi podezřelou a hrozí skončiti svoji kariéru ve slepé uličce. Její forma ocitá se na mrtvém bodě. Ostatně to není ani jinak možno, protože principy romantické opery přestávají nám býti evangeliem, a ti, kteří se vším úsilím prodlužují tyto podmínky, prokazují scénické tvorbě špatnou službu.

Texty.

Přihlédněme detailněji k některým složkám hudebního scénického díla. Protože nyní se klade větší důraz na literární prvek činohry, zastavím se nejdříve u slova a jeho funkce v opeře a v činohře. Zastavuji-li se u této otázky, je to právě proto, že se působí určitý zmatek spojováním těchto dvou forem. Nemůžeme neviděti, že logika i zákony činohry nezávisí na týchž podmínkách jako u opery. Vezměme funkci slova. V činohře má přesný obsah, v opeře konkrétní význam slova se ztrácí, slovo se stává často i nesrozumitelným (ve sboru), aniž to nějak zvláště vadilo. V důsledku toho opera je nucena nakládati s textem násilně (v poměru k činohře nebo literární formě) a zdánlivě i nelogicky. Omezuje vlastně text na hlavní schemata, jež rozvádí podle způsobu, který dovoluje je se zdarem vyplniti hudbou. Rovněž i akce sama je v opeře oproti činohře zvolňována jak slovem zpívaným, které nutně prodlužuje akci oproti slovu mluvenému, tak i zpěvem sborovým, v němž dosahuje za vnější scénický děj napětí hudební. Důkazem jsou dramaticky vypjatá místa v ensemblu nebo sborech, kdy se na scéně neděje vlastně nic.

Zastavuji se u tohoto samozřejmého problému proto, protože se počítá nyní za zvláštní přednost vzítí

text činohry pro libreto opery „tak, jak je“. Skladatel musí v takovém případě popřít většinu složek hudebních a je nutně tyranisován textem. Zachytí-li čas od času nějakou možnost hudebního rozvinutí, je to obyčejně v neprospěch rovnováhy formální. V celku se musí omeziti na řešení recitační, které je slabá náhrada za přímo mluvené slovo a je beze sporu fádni.

Otázka dobrého libreta byla vždy choulostivá. Známe opery, v nichž vliv skladatele i hudební stránky je tak silný, že slabé libreto nepadá ani v úvahu. Známe i opery, v nichž se neděje takřka nic, aniž byly proto nudné.

Zdržují-li se u této otázky, je to proto, že mnohým směrům není tak samozřejmá, a tyto estetické školy zavádějí právě operu do úzké uličky mnohými a složitými výklady, plnými psychologie a metafysiky a přivádějí operu na jiné pole, na němž se stává hudba pouhým doprovodem nejmenších nuancí duševních hnutí, t. j. popisem, zhudebněným libretem a ne volnou kreací. Na hudbě je pak žádáno vyjadřovati i věci, jež není schopná vyjadřovati.

I opera má svoje konvence (i v dobrém smyslu slova) a její funkční význam není úplně totožný s jinými útvary scénickými. Zdůrazňovati literární nebo i jiné (psychologické) stránky díla je obhajitelné jen do té míry, nezaměňuje-li se při tom funkce opery s něčím jiným. Víme též, že herecká schopnost zpěváků má daleko do kapacity herců činohry. (Jedná se u nich také o něco jiného.) Hudba opery má samozřejmě možnosti stupňovati emoce a dramatický proud v daleko větší míře, ale musí to býti vyvoláno prostředky hudbě vlastními. Hudba se nesmí státi pouhou popisnou složkou. Nezapomínejme, že na opeře pracují dva lidé, libretista a hudebník, a že oba často sledují různé cíle, jejich problémy nejsou vždy totožné. Nestačí zachrstit na scéně nějakou sociální nebo vlasteneckou frázi, aby už se stal hudebník skladatelem sociálním a hudba sociální nebo vlasteneckou. Jestliže z některých frází libretisty se vyvozuje politický či jiný názor skladatele, dojdeme k omylům.

Zpěv.

Přístupme k dalším, jakýmsi technickým detailům: Nejdříve ke zpěvu. Zhudebniti slovo, frázi, verš je už samo sebou tvrdý oříšek, myslíme-li na fraseologii, elasticitu a přirozenost mluvené řeči, se všemi odstíny, jichž je schopna. Mluvená řeč má vlastně již sama svoji hudebnost a množství rytmických i odstínových nuancí, jichž hudba sama v tomto smyslu není schopna. Hudební fráze je již něco stylizovaného, stavěna na poněkud jiných základech, obsahuje při tom ještě něco jiného než samotná řeč. Mimo stavby věty je tu i stavba hudební. I největší přiblížení se mluvené řeči hudebními prostředky je už něco umělého, něco, co v nás vzbuzuje určité rozpaky.

Mluvím hlavně o recitativech. Pozoruhodné je, že fráze úplně zpívaná (národní píseň) nás uspokojuje zcela. Zde převyšuje hudební stavba slovo a vyplňuje je svými prostředky, kdežto recitativ zůstane vždy jen napodobením slova. Určité školy estetiků vidí ovšem pravdivější vyjádření slova ve zpívaném recitativu, jež shledávají výraznějším a dramatičtějším, schopnějším vyjádřiti (s pomocí orchestru) všechna nejnvnitřnější hnutí duše. Dávají větší důraz na slovo a jeho obsah. Dá se to hájiti. Francouz by řekl: „C'est une opinion.“ Ale může to vésti k následujícímu: Lyrika hudby ustupuje dramatickým a dynamickým prvkům.

Zpěv, jehož hudební poesie tvořila dlouhý čas základní pojem projevů scénických, je schopen dramatického vzepětí jen do určité hranice, po ní musí být podporován, dublován orchestrem. Ustupuje tedy v tomto nerovném zápase velkému nánosu orchestru, který dostihuje nových možností v líčení duševních stavů (a ve většině případů je to opravdu jen líčení, popis). Zpěv sám tedy se stupňuje jak do síly, dynamiky, tak do touhy po větší výraznosti, až konečně vybočuje z mezí hudebnosti, stává se de facto křikem, hlukem, v němž hodnota tónu ztrácí svůj význam a hudební linii lze klidně naznačit obyčejnou linkou. V touze po dramatickém vypětí stavů duše neznají pak už ani skladatelé ani estetické mezí. Příval tónů z orchestru a nutnost zdůraznění důležitosti psychologického a dramatického prvku vede zpěváka k forcírování hlasu. Text se při tom samozřejmě ztrácí, ale zpěv také. Dramatický akcent (ostatně dosti povrchní) se zvyšuje, hudební se snižuje. Výsledek ať už u recitativu nebo dlouhého dramatického vypětí je únava a monotonnost.

Ale ještě jiné důsledky to přináší. Chtění dramatického vzruchu a chvění vášní uvolňuje zákony hudební stavby a odůvodňuje na základě líčení stavů vnitřních volnost, s jakou skladatel s hudební stavbou i tóny zachází. Ochuzuje tím spolupráci hudební partie, a vzniká tak sice hudební proud, ale bez valné ceny hudební, líčící jen vzruch, pohyb, pomoci hluků, rozpoutaného orchestru a bez zvláštní kontroly jak skladby tak i zvuku. Listujete-li partiturou takové skladby, kde se všechno svíjí, vaří, kloktá, kde stránka se černá notami od flauty až ke kontrabasům, projdete několik stran, často i celý akt, aniž byste našli něco, co by připomínalo hudební nápad. Nehledě k tomu, že jako práce není nic snadnějšího (hudební nápad se nedoporučuje, ten by to jen ztěžoval), stačí vyplňovat linky a hodně ff, trombony a tympány zachrání sebe dramatictější situaci. Každá ekonomie hlasu i orchestru je zbytečná; co na tom, hrají-li hudebníci v orchestru, co se jim zdá, co na tom, že zpěvák s určitým heroismem bojuje na scéně o „být či nebýt“. Kdybych byl zlomyslný, řekl bych, že tenhle dramatický dynamismus je často jen skrýváním ubohosti nápadu, ale přenechávám to raději k všeobecné úvaze. Je pochopitelné, že posluchač po takovém výkonu je spíše podrážděn a unaven, často i unuděn. Ani v činohře nedosahujeme dramatického napětí tím, že necháme všechny účastníky křičet až do ochraptění.

Estetické nám vyloží, že hlavní cena těchto projevů leží v symfonickém proudu, který sleduje hnutí duše krůček za krůčkem. Pro mne však působí vždy trapně, vidím-li, jak zpěvák těžce a marně se snaží udati sem tam nějakou slyšitelnou notu, a marně hledám dramatickou situaci, která by mi ospravedlnila toto přepětí hlasových prostředků i hry v boji předem prohraném mezi zpěvákem a orchestrem. A orchestr není ani dost málo pyšný na toto vítězství, o němž byl od začátku přesvědčen.

O tom symfonickém proudu je to také omyl. Symfonická, tak jako komorní hudba, má svoje zákony a svoje prostředí, které nejsou totéž jako technika projevu divadelního. Jsou to tvary hudby t. zv. čisté, vzdalující se literatury, kdežto v opeře jsme nutně v kontaktu s literárním i jiným útvarem. Symfonické prvky v opeře jsou tam, kde jsou samostatné formy hudební (ouvertura, mezihry, píseň). V opeře vidíme často (i u velkých děl), že hudba tvoří jen ornament ke scéně jakž takž vyplněnými taktly, do únavy se opa-

kujících pasáží, jež slouží za podklad textu. Nesmíme tedy zapomenouti, že zde se „všechno“ spojuje, jak hudba, tak slovo, gesta, dekorace atd. k jednomu účínu, to jest ke scéně.

Vidíme tento rozdíl v užití

leitmotivů.

Tento se neobjevuje závisle na hudební logice, nýbrž na náhodách děje hry, není regulován potřebností formálního, organicky uspořádaného ucelení. Udržuje sice jakž takž jakousi jednotu, ale vlastně velmi levně. Porovnáme-li s tím přísné požadavky symfonické nebo komorní práce s tématem, vyplývající přímo z hudby, závislé na vnitřní organizaci díla a ne na vnějších okolnostech, uvidíme jasně rozdíly mezi těmito dvěma směry, jež nám určitá estetika chce vyložit jako jedno a totéž. Nechci tím popíratí užitek leitmotivů, který přesto spojuje určité partie ať už formou reminiscence nebo jinou. Jednotu díla tvoří však jiné složky než návrat motivu po kratších nebo delších přestávkách a diktovaný mimo to jen ohledem na logiku čistě hudební. Zdůrazňuji-li stále stránku hudební, je to proto, že proti ní nejvíce bylo v pozdním romantismu hřešeno. Není mým úmyslem stavěti hudební stránku na jediné a první místo, ale na místo, jež jí náleží. Opakuji znovu, že hlavní věcí je divadelní t. j. scénický výsledek všech složek.

I klasická i romantická doba tyto složky i jejich výraz přízpůsobovala svým zájmům a svému projevu. Klasické době byla východiskem jednota a výklad celku, romantické výklad subjektivní, osobní. I přes to mnohé vlastnosti klasicismu přešly do období romantiky, způsob jejich užití byl ovšem jinak osvětlen. Mnohé chybné, někdy i nemocné, možno říci patologické stránky romantismu nejsou dnes pro nás tajemstvím, a i prameny, z nichž tryskala tvůrčí síla, pro nás pozbyly mnoho kouzla. Proto však je nutno se s nimi definitivně vypořádati, a budoucí život opery záleží právě v této revisi.

„Prožití“

Chci poznamenati ještě jedno. Při výkladu děl romantické epochy jde hlavně o výraz bolesti duše, zápasu atd., v důsledku toho považuje se za základ celého toho systému v první řadě (a hlavně u nás) vlastní utrpení umělce samého, tak zvané „prožití“. Dá se to hájit, ačkoliv to vždy neodpovídá pravdě. Jako detail upozorňuji, že se málokdy mluví o radosti, ta je považována za jaksi méněcennou a uznávána jen jako výsledek zase nějakých bolestí. Docházíme tedy k vlastnímu životu skladatele, jehož každý krok, každé slovo, gesto je sledováno a usměrňováno vzhledem k dílu. Umělec sám se stává mučedníkem, který v životě nedělal nic jiného, než se staral o svoje bolesti a dílo. Musí to býti vždy nějaké zvláštní bolesti, nepřístupné obyčejným lidem. Zkrátka se zdá, že autor nežil vůbec mezi lidmi, nesdílel jejich zápas ani radosti, nýbrž uzavřen v jakési věži se svým vědomím ohromného poslání, jež je svěřeno jen a jen do jeho rukou a kterého mohl dosáhnouti jen za podmínky prožití onoho romantického pekla bolesti, které známe z knih, o nichž dnes víme, že to nebylo zrovna takové, jak se nám to líčí. Při umělcích již pochovaných to ještě jde dobře. Ale při současných, žijících, často i našich přátelích se výklad komplikuje. Ostatně tento systém se mnohým umělcům dobře hodil. Jsou to ti, kteří se neustále prohlížejí, stále se litují, svoje boly staví každému na

oči a zdají se sami sobě většími ostatních lidí. Dokud je to jejich privátní záležitost, nemůže to samozřejmě vadit, ale dojdeme-li k tomu, že k ocenění díla musíme znáti i poslední událost, jež se tvůrci přihodila, tak si musíme přiznati, že jsme došli hodně daleko do slepé uličky. Zdůrazňuji znovu, že to vše není otázka umělce, nýbrž otázka estetického výkladu. Ostatně ani radosti ani bolesti nejsou nějakou doménou umělce, jsou údělem všeobecným. Ani intenzita prožití nebo reakce neurčuje předem stupeň uměleckého díla. Toto bolestinství a nános nuancí romantického musíme již zařadit do jiné přihrádky věci „takřka vyřízených“. Předně už vyřízeny jsou a za druhé proto, že musíme mít normu pro všechna umělecká díla a nejen pro to, jež se hodí do této přihrádky. A ujišťuji vás, že je jich mnoho a ne z nejmenších, které se tam nehodí. Všelijaké vzplanutí vášně a heroismu se nám počíná zdáti podezřelým. Ani ten vypjatý dramatismus nás nějak neuspokojuje. A všechny ty systémy, ne zvláště pracně vybudované, se nám zdají papírové. Je třeba revidovati.

Toto odbočení mne poněkud vzdálilo od vlastního tématu. Chtěl jsem se v tomto článku omezit jen na několik zásadních rozporů mezi romantickou a novou operou a konstatoval jsem tedy hlavně složky, jež shledávám buď chybné, nebo jsou přežilé. Co se týče formace nového útvaru opery, je to již otázka spíše technická a uveřejním o ní článek v hudebním časopise.

život a instituce

N. Melniková - Papoušková :

Také v sovětech žije pohádka

Vědy mívají jako lidé různé osudy. Soudilo se dříve, že podle toho, jak masy, zejména vesnické, vystupují z primitivního stavu, vysychají i jejich tvůrčí schopnosti. Ba víc, za poslední udržovatele lidové tvorby se pokládali starci, s jejichž smrtí všechno to zmizí. Z toho vyplývala dosti logicky i další these, že přítomnost a náš všední dnešní život vůbec nemůže se obrátet v lidové tvorbě. Až do poslední chvíle se málokdo zajímal na příklad o to, jak soudobé, ba i aktuální bývaly ruské barvotisky, jak se odrážel život v českých jarmarečních písních nebo v tak zvaných zlidovělých romancích či posléze v takové nepatrné, zdálo by se, věci, jako byl perník, kde vidíme jasný odraz napoleonských válek, mód pozdního biedermeieru a mnoha jiných věcí.

Určitá změna musila nastat, jakmile se zpozorovalo, že lidová tvorba nehodlá zemřít. Nový materiál dokazoval, že náš život je tématem pro lidovou tvorbu, jako jím byl život knížete Vladimíra nebo králeviče Marka. Sovětská věda přinesla v etnografii mnoho nových a zajímavých dat. Tak bylo v posledních třech, čtyřech letech sebráno mnoho pohádek, na kterých je jasně patrné pronikání přítomnosti do tohoto žánru, o němž by se zdálo, že je neuzavřenější a nejkonserвованější.

„Radiosarafan“.

Pro ruskou vesnici není ani po revoluci pohádka pouhou zábavou. Pohádka tam hraje do značné míry úlohu krásné literatury se všemi příslušnými funkcemi: estetickou, etickou a sociální. Právě tak jako ve městě se nebude číst stále deset, byť i nejlepších knih, tak i na vesnici se touží po nových pohádkách nebo alespoň nových jejich obměnách, zpestře-

ných běžnými událostmi. V dalekých severských krajích, zapomenutých bohem i lidmi, kde život plyne přes všechny převraty jako dříve, bývá pohádkář, jenž často spatřil nejen hlavní město země, nýbrž býval i ve Švédsku a v Anglii, osobou velmi váženou. Karnauochová vypráví v předmluvě ku své knize, že viděla smlouvu artěle s revoluční už organizací „Severoles“, ve které byl paragraf, že „pohádkář má požívati všech práv, ale nésti poloviční břemeno, to jest je povinen ve volném čase bavit artěl“. To ovšem není jedinečný případ, možno jej pozorovat na příklad také v rybářských artělech, kde se volně chvílky vyplňují vyprávěním pohádek. Tak se směšuje moderní život s pohádkou a tudíž i s fantastikou. Fantastika a zejména víra v čerta nezmizela ze života přes vítězství komunismu, povinnou školní výchovu, organizaci a čítárny. Ba v některých oblastech, na příklad v Piněze, žije víra v mrtvé, vstávající z hrobů, domácí čerty, byť neoficiálně, i v komsomolu, jehož členové varují cestující, aby nechodili na určitá místa, protože tam „straší“ a „zjevují se duchové“. Na jiném místě v Piněze založili komunu, ale jak přesídlení osob, tak i převedení stád bylo doprovázeno zaklínáním a mnohými starými obřady. Je zajímavé, že na mnoha místech vymírá pod vlivem protináboženských propagandy křesťanství, kostely jsou opuštěny, ale po zápisu v Zagsu (sňatkový a matrikový úřad) se provádí starobylý obřad umývání nevěsty, kterou ženich odváží na koni přímo z komunistického úřadu a družbové jej stíhají rovněž na koni. Nevymřel ovšem ani národní kroj, v ženských sovětech zasedají ženy v „kokošníkách“ a zlatých „dušegrejčkách“ a po schůzích tancí chorovody, zpívajíce starodávné písně. Různé protikladné prvky se směšují v životě, a tudíž i v pohádce, jež souvisí těsně se životem ruského sedláka, nalézáme stejnou pestrost. Tak nalézáme pohádku, ve které se neshody a nepořádky v kolchozu vysvětlují tím, že na nebi nebyl zvláštní svatý patron kolchozů, a jakmile ho Bůh ustanovil, šlo všechno jako po másle. Situaci charakterisoval mimoděk nejlépe sedlák, který řekl jaksi mimochodem sběratelce Ozarovské: „U nás funguje telegraf málokdy, spíše radiosarafan.“ Nový pojem radio vnikl už pevně do života, ale místo něho přináší novinky hlavně babky, oblečené do tradičního sarafanu. Radiosarafan je symbol smíšení, jež se děje v životě i v tvorbě soudobé ruské vesnice, zejména vesnice, vzdálené od centra.

Místo gubernátora — výkonný výbor.

Jak jsme už několikrát řekli, novotářství se projevuje v pohádce, ani ne tak ve fabuli, jako ve slohu. Nejlépe je to patrné v případech, kde byl týž námět zapsán před revolucí a po ní. Takový případ je dán na příklad u erotické pohádky „Čerti v sudu“, kde muž chytá ženiny milence a pak je vydává za čerty, při čemž si ztropí nejen žert ze známých, ale ještě získá peníze. Dialogy v zápisu z roku 1921 mají tuto formu: „Co to vezeš, hej Sergěji?“ „Čertata.“ „Odkud pak?“ Já je nevypěstil, nachytali se.“ „Ale kam s nimi?“ „Ale, telegrafoval jsem do Archangelsku, do výkonného výboru, nařídili, aby je přivezl — koupíme je.“ A dále: „Koupil sud, do Archangelska jej přivezl; dal inserát — v té a té místnosti toho a toho dne budou vypuštěny ze sudu čerti. — Přišla spousta lidu: podívat se jak budou pouštět čerty ze sudu. Tu dělá pořádek výkonný výbor, tam zase stráž.“ Variant z roku 1915 se liší od citovaného jen tím, že místo názvu „výkonný výbor“ čteme všude „gubernátor“. Je zřejmo, že tyto oba pojmy představují pro sedláka jen jakousi vládu. Někteří pohádkáři to říkají přímo, jako by zdůrazňovali filosoficky, že se situace nezměnila. Tak pohádkář ze Záoněží prohodí prostřed děje: „Dříve se bávali králů, teď se bojí jiné vlády — tak to dopadá stejně.“

Ve staré pohádke o soli, kde vojak predá selce beraní zub, ujštuje ji, že jim nahradí drahou súl, ktorou často nelze dostat. Nový pohádkář vypráví pohádku v první osobě: „Šel jsem z nádeničiny, musil jsem nocovat v jednom domě. A doma je jen ženská. Přišel jsem a poprosil jsem o jídlo. Ale bylo roku 1922. Sči byly dobré, ale neslané, nebylo soli.“ A pak následuje vysvětlení: „Pfuť — zatracená revoluce, ani soli není.“

V pohádce o zlaté kachně, jež je rovněž velmi stará, vysvětluje se odmítnutí blah statkářského života touto větou: „My se vůbec zříkame půdy a chceme žít pospolu jako selský lid (to je buržoasní, otče!).“ Dřívější konec pohádky, kde štěstí mělo trvat nekonečně, mění se podle změněné situace: „A tu se všichni káli, a Ivan carevič začal krásně žít. A do dnes žije krásně, jestli ho nezničila rudá armáda.“ Dřívější širší popisy se často nahrazují stručnými typickými slovy, jichž se začalo užívat teprve po příchodu nové vlády. Tak v pohádce „Spor“ vybírá si kupcův syn přítele a pomocníka z nepříliš bohatého prostředí, což se popisuje takto: „Vzal si druhá, druh je takový sereďnak jako já, nepříliš bohatý, ne chudý.“ Někdy pohádkáři jako by se styděli užívat starých reálných pojmů. Fantastika a čertovština jich nelekejí, kdežto vyprávět o králich a princích je některým už těžké. Tak, vyprávějíc o „Carevně-zlatovlásce“, pohádkářka prohlásila: „Nu má milá, to je zase o králi. Jak chceš. Chceš-li, piš — a nechceš-li, nech být. Teď nejsou králové v úctě, ale slyšela jsem to za dávných dob.“

Nová slova v pohádkách.

Mnohem častěji se setkáváme v pohádkách, zapsaných, řekněme, od roku 1920 do roku 1931, s novotářstvím slovním. Voják v pohádce, když požaduje od stařeny jídlo, nadává jí: „Hej ty, stará koketo, dej jíst. — Nemáme, povídá, jsme chudí lidé. — Ach ty stará čertice, ty koketo vesnická, přes plot jsem lezl a mundur jsem si roztrhal.“ Jindy odnesl vítr dívku, do které byl zamilován hrdina pohádky, na moře. „Mladíku bylo velmi smutno, ale nemohl nic dělat, protože v téže chvíli se ztratila jeho f y s i c k á s í l a, jeho práce.“ Co vlastně mají znamenat tato slova, těžko říci, je velmi možné, že ani vyprávěč si to neuvědomoval, obdivuje se jen nezvyklé hře pojmů a zvuků. V téže povídce „Příručí a kupcova dcerka“ setkáváme se ještě dvakrát s takovými novými a sedlákům cizími výrazy: „Vysvětil mu svou cestu do posledního censury“, a na konci: „Městský personál je vítá s nadšením. Oznamili to otci a matce, nechtěli věřit radosti. Pozvali je do svého kupeckého zámku. Dvě neděle flámovali a hynuli.“

V jiné pohádce je do „teremu“, budovy starodávneho typu ale obvyklé v pohádkách, zaveden telefon. „Začínají námluvy. Král nemá nic proti tomu a povídá: A co nevěsta? Ptá se telefonicky v teremu nevěsty“ a t. d. V další pohádce „Kovář Samojlo“ čteme, že kovář „staví kandidaturu na námluvy s markraběnkou“. Zde jsou dvě neobvyčejná slova, starší, ale cizí „markraběnka“, a nové „kandidatura“, a stavi se bez jakéhokoli přechodu vedle sebe. V pohádce „Kouzelný prsten“ praví fantastická hrdinka neměně fantastickému hrdinovi: „Vaňo, jsem dcera dračího krále. Vezměme si drožku a jedme do paláce.“ Brzy na to praví pohádkář:

Napekli buchty, najedli se, mouku prodali do města; Vaňka si koupil sako s kapsami a matce moderní šaty s vlečkou, klobouk s květinami a perím a deštník. Nu, Vaňkova matka se neparádila do moderních šatů, nasadila si klobouk širokopernatý a šla za řeku k paláci. Zaslala do sálu, na klobouce se třese každý kvíteček. Král s královnou sedí, pijí čaj. A dcera nevěsta si tam škrobí a žehlí věno. — Má úcta, vaše veličenstvo, pane císaři.“

V jiných pohádkách můžeme číst, že princ leží na divaně a dřímá, přikryt novinami. Na plese v paláci „zahrál orchestr. I ech, spustily to párky valčík.“

Těžko říci, zda se v pohádce, nazvané „Matrena“, vydává vědomě či nevědomě kupci, který podnikl mnoho plaveb a obchodů za hranicemi, „zahraniční diplom“. Seveřanům, kteří často se účastní plaveb přes moře, může takové slovo přijít prostě na jazyk, ale také může býti řečeno vědomě. Právě takto může do staré a ničím jiným nedotčené pohádky vniknout nejrozšířenější snad dnes slovo „soudruh“. Bohatýr se setká v širém poli s jakýmsi lidmi, kteří se chystají popravdit jiného bohatýra; i ptá se jich: „Proč byste rádi, soudruzi, oběsili bohatýra?“ Jinde:

„Najednou, po půlnoci začalo to za řekou bouchat, pracuje se na stavbě (duchové stavi za jednu noc křížšálový palác). Král a královna v rozespalosti slyší: „Aby je cholera vzala s jejich nepřerývkou (sovětský výraz pro nepřerušovaný pracovní týden). Hned jsou subbotniki (mimořádná práce v sobotu), hned vskresniki (mimořádná práce v neděli), hned noční práce...“

Tak přecházíme pozvolna od automatického nebo náhodného smíšení k úplně vědomému, jako je vysvětlivka, připojená při vyprávění pohádky „O pyšné královně“ k obvyklé pohádkové formulaci: „Rychle se pohádka vypráví, ne rychle však je dílo hotovo, ale přec jen rychleji než naše přímořská železnice.“ V této pohádce je zmmodernisováno i fantastické příslušenství: místo dřívějších plachetních korábů, plujících po modrém moři, princ chce mít „loďstvo nového systému“.

„I palné zbraně byly tehdy špatné. Tak nařídil, aby opatřili nové. Loďmistr postavil lodi nového systému a princ je naložil zbožím. A jakým zbožím! Nejvíce pro dámy a pro panny — ovoce a šaty nového střihu.“

Tak se dřívější luk a samostřil, který se nikdy neminul cíle, protože byl očarován, nahrazuje dalekonosným dělem, a zlaté jablíčko a barvené hedvábná stuha zahraničním ovocem a téměř pařížskými robami. Značně se změnili i pohádkoví hrdinové i hrdinky, kteří se už nevyvrábějí podle jedné, ustálené oblíbené šablony, ale nabývají jaksí své individuální psychologie. Tak v pohádce „Bůvolí“ starší bratr usiluje o kralování, kdežto mladší „pozoroval celý přírodní život, dlel vždy o samotě, nikdy se neúčastnil žádných hostin a vyhýbal se všem schůzím“. Takový zadumaně-sentimentální charakter má i jeho nevěsta, která na otázku, čím se zabývá a co se jí líbí, odpovídá: „Ničím se nezabývám, užívám jen toho, čím žije boží svět.“ Když tyto nové princezny a jejich dvorní dámy hostí rosolkami, likéry a zámořským ovocem, jedí velmi málo, jen ze slušnosti, a nevrhnou se na to „jako naše vesnické holky“.

Nejvíce reálného života a modernosti však nalzáme v pohádkách humoristických. V „Kouzelném prstenu“ jsou více než průhledné narážky a podezřelé pokrmy, jež se podávají v nynějších restauracích. Pohádkový hrdina Vaňka potkává několikrát sedláka, který se chystá zabít kočku nebo psa. „Sedláčku, proč mučíte štěňátko? — A co je ti do toho? Zabiji a udělám z něho telecí kotlety.“ Po druhé se rozmluva trochu obměňuje, ale drží se stejného tématu. „Sedláčku, proč zase týráte zvíře? — A co je ti do toho? Zabiju a odnesu do restaurace.“ Nakonec zachráněná kočka a pes pomáhají úplně tradičně svému pánu a dobrodinci, a za to dostávají tuto charakteristiku: „Kdybys nebyl pes, byl bys ministr. Máš státnický rozum.“

Král a sedlák.

Nejpodivuhodnější pohádkou jak v smyslu komiky nemožných situací, tak co do srovnávání současnosti s pohádkovým životem, jsou přímo geniální „Pozlacené hlavy“. Je tu

na jedné straně král a na druhé sedlák, kteří nejprve kama-
rádili, a pak se pohádali, i začali si provádět navzájem různé
kousky, při čemž podle tradice vítězí ovšem sedlák. Řeknu
rovnou, že výběr citátů je velmi těžký, protože téměř každý
řádek je svým způsobem hezký. Jdeme však po pořádku.

„Soudili se (král a sedlák) pro každou maličkost. Donášejí
jeden na druhého. Jak není u krále na dvoře uklizeno nebo je
zanesena jáma na pomyje, sedláček hned k čtvrtému s nářkem.
Tu jednou stojí král u okna a vidí: Kapitoňka se krade po svém
dvoře (bydlil vedle) a schovává do dříví stříbrné hodinky. Jisté
jsou ukradeny. Král se zaradoval. Počkej, taškáři! Hned pošlu
lístek na milici.“

Pak přichází popis hloupé rodiny královny, která se sklá-
dala ze ženy, dcery a maminky: „Celý den se vykládají
v okně, kývají, na kaválíry mávají a mrkají.“ Když sedlák
vyláká ne moudřejšího krále z paláce na ostrov pod velmi
sovětskou záminkou, že se tam vydává cukr, o který byla
veliká nouze, tu se celá rodina hrozně urazila, protože jí bylo
zakázáno vycházet ven za královny nepřítomnosti.

„Zase sedět doma... Kdybys dal aspoň padesátník na kino,
šli bychom do biografu. Doma je nuda, taková nuda! Král ne-
poslouchá: Nuda? Ach vy koně, vy kobyly! Kdybyste radši ohřály
samovar, spustily gramofon a umyly podlahu! Tu je král zavěhl
v horním poschodí a klíč odevzdal domovnímu komitétu.“

Nebudeme podávat obsah celé pohádky, ve které sedlák
po králově odjezdu naláká celou jeho rodinu tím, že je po-
zlatí: ve skutečnosti je namaže smolou a posadí je co nej-
směšněji na balkon. Dověděv se o hanbě, král se rychle vrací
domů. Mnohem zajímavější než tato vojenská fabule, jsou
slovní manýry vypravěčovy. Tak sedlák vychvaluje své zlato
těmito slovy: „Jsem z evropských měst. Loni jsem pokryl
zlatem anglickou královnu a dostal jsem diplom za zásluhu
z vlastních rukou a minonosec k dopravě do vlasti. Pak jsem,
s prominutím, pozlatil pleš francouzskému presidentu.“ Aby
se mohl rychle vrátit, sežene král říditelnou vzducholod’.

„Král horempádem na vzducholod’. Za ním náčelník a delegát.
Zvedli se, letěli. Delegát potřásá opratěmi, náčelník točí kolem,
král přidává páry, přikládá dříví do kotle. Aby nebylo tak hanba
před lidem, odvázali zvoneček. Lid vidí: letí vzducholod’, kouří
se z ní. Jak zaletěli do okna, vysadili okenice, skla se vysypala.
Do komory zaletěli, na prádelníku zakotvili.“

Charakterem užitých novinek jsou „Pozlaceným hlavám“
blízké dvě zlehka humoristické pohádky „Kouzelný prsten“
a „Kuroptěv“, obě původu vojenského. Abychom se neopa-
kovali, uvedu dva příklady. Princezna uloží svému nápadníku,
aby za noc postavil most, ráno překvapený král přímo zko-
pní, když spatří takový div:

„Korunu sem, kabát sem! půjdu, ohmatám, možná, že je to
optický klam. A najednou nový zázrak. Po mostě jede mašina,
kouří se a muzika hraje. Z kajuty vyskočil Vaňka a uklání se
králi: Vaše Vysokosti, račte vás a vaši choť nejuctivěji prosit pro-
jet se na daném stroji. Zahájit provoz, abych tak řekl... Král
neví, co dělat. — Chi, che, já nic, ale žena — co ta? Královna
vyhazuje rukama nohama — nepojeđu! Hrůza! Tu ji začala pře-
mlouvat celá suita: Vaše Vysokosti, musíte se projet, dát příklad.
To by byla ostuda před Evropou!“

V „Kuroptěvovi“, kde voják nemůže najít pokoje, protože
v ráji mu nedovolují kouřit a v pekle není kostel, aby se po-
modlil, čertice ho vybízejí, aby se dal zapsat v Zagsu (ma-
trikový úřad, kde se uzavírají sovětské sňatky) a čerti po-
řádají každý den schůze.

N o v ý p o h á d k á ř.

Změnil se nejen ráz pohádky, ale i pohádkářů. Obojí se
modernisovalo a tím omládló. Lidový umělec nepřikládá sám
takového významu své osobě, jako umělec, dělající vysoké
umění, ale biografický prvek, na příklad v pohádce, je zpra-

vidla velmi důležitý. Důkazem může na příklad být to, že
pohádky, vyprávěné ženami, jsou vždy tradičnější a něž-
nější než varianty, zapsané u mužů. Tak sběratel Azadovskij
uvádí, že ve všech pohádkách, kde je podána nevěrná matka,
končí se vyprávění přísným potrestáním matčiným, jež se už
chystala povít svému milenci syna. Ale v ženských pohád-
kách je buďto tento přísný trest zmírněn, nebo často syn
odpouští matce. Vinokurova podává formuli takového po-
stupu: „Není takové právo odpravit matku.“ Všechny novoty
v pohádkách nelze ovšem přisuzovat osobní zkušenosti po-
hádkáře, mnoho pochází z celého kolektivu, mnoho se skrývá
v talentu a umělecké individualitě vypravěčově. Jední mají
velkou fantastiku, jiní jsou schopni vyjadřovat jen to, co
slyšeli nebo viděli. Jední mají sklon k fantastice, jiní jsou
naopak až do morku kostí realisté, takže se snaží vysvětlit
i nejneuvěřitelnější epizody.

Byť bychom se dívali na pohádkáře s jakékoli stránky,
nelze neuznat, že jednou z příčin modernisace pohádky je to,
že se hromadně vyskytují mladí pohádkáři. V nových sbor-
nících nalézáme údaj, že pohádku vyprávějí nejen mladí lidé,
ale přímo děti. Tak Koreněvovi je 6 let, Poznjakové 12 let,
Gribanovové a Chramcovové také 12 let, stejně i Suchare-
vové a Čemakinové. Šestnáctiletých a osmnáctiletých je ještě
více. Nejsou to náhodní pohádkáři, ale svého druhu profesio-
nátové. Tak Chramcovová má své stále posluchačstvo, sklá-
dající se z dětí jejího věku a patnáctiletých až šestnáctiletých
výrostků. Je zajímavé, že dospělí nejen neznají jejího reper-
toáru, ale vůbec nemají tušení, že vypráví pohádky; i její
vlastní matka byla překvapena, když se to dověděla. Zdá se,
že děti dělají z toho vědomě tajemství a zároveň jsou velmi
pyšny na svou pohádkářku. „Zapsala jste Anisku? Vyprávě-
la vám Aniska?“ vyptávaly se děti z celé vesnice sběra-
telky. Tito maličtí umělci mají ovšem i svá oblíbená témata
a manýry. Tak Poznjaková přes svůj mladý věk zachází do
erotiky, často nejhruššího rázu; kluzká místa pohádky zvláště
zdůrazňuje, nazývají všechno příslušným názvem, takže
velká část jejího repertoáru se vůbec nehodí pro tisk.

Tito maličtí, stejně jako výrostci a mladí lidé, řekněme do
30 let, kteří znali málo předválečný život a viděli něco, o čem
se jejich dědům ani nesnilo, vkládají nový nebo obnovený
obsah do starodávné pohádky, zděděné po předcích. Tak
přestává být folklór archaikou, za kterou si ji navyklo po-
kládat několik předchozích vědeckých generací.

d o p i s y

Co chtějí mladí slováci

14. februára 1935.

I.

Veľavážený pán redaktor!

Milým prekvapením mi bola Vaša láskavá pozornosť, veno-
vaná môjmu dopisu. Žiaľbohu nemohol som Vám ihneď od-
povedať, lebo medzi časom utrpel som úraz, a po dopisu pána
brata Skaličana chcel som i sveriť odpoveď „reálnejšiu“
tomuto pánovi. Snáď je lepším majstrom slov i pera ako ja,
robotník. Ale myslím, že tá politika preca není len panským
huncútstvom a že máme aj my slovenskí mladí fyzickí pra-
covníci do toho čo povedať. Pri tom zápalu a idealizme za to
vieme i reálne smýšľať. Pokúsim sa teda Vám, nakoľko to
zo mňa vystačí, odpovedať vecne a kľudne, lebo ten môj prvý
dopis bol, priznávam sa, trocha za horúca písaný, pod tlakom
miestnych udalostí, pri čom som aj užil pre našich niekto-
rých národovcov — mrzi ma — urážlivá slova. Chcel som

niečo priliehavého — ale sa mi to v rychlosti len takto podarilo.

Než Vám dľa bodov odpoviem, som nútený prehlásiť, že asi omylom, ale neboli ste v svojej odpovedi dôsledný. Keď si po tretíkrát môj prvý dopis prečítate, najdete tam mnoho, čo Vám v odpoveď môže byť, i veľa, čo ste, predpokladám, úmyselne neprehliadli. Jednoducho ste ma a nás k Hlinkovcom zaradili, ačkoľvek vyslovujem obavy po sociálnej stránke. Konečne je jedno. Keď sme nie tam, môžeme ešte byť a v tom smyslu i píšem odpoveď. Veď socialistické strany zvlášť nás Slovákov sklamaly, soc. demokrati mimo sociálneho poistenia, úplne sklamali. Dobré treba rozumeť, čo sa týka ochrany a možnosti umiestiť slovenské pracovné sily. Konečne po úteku vedúcich od nás v Nemecku a Rakúsku v najhoršom čase sa až zhnusili. V Nemecku po úteku vodcov, za neprajného režimu, bez propagandy si súdruhovia uhlájili viac než čestný počet voličov pri voľbách. Naši nechali medzinárodný program, stali sa národnými. Dobré. Ale nesprevádzali prácu za slovenske potreby, a len potrebujú-li voličov, bijú hlava nehlava. Neuznávajú slovenský národ ako samostatný národ. Agrárci — to je strana ani býk ani krava, čo sa týče slovenského národného programu. Triedne tam tiež nemáme čo hladieť. To sú peniaze, panské huncútstvo, pathetické reči a rečičky, a čo štát z peňazí ľudu dal, to oni vraj dali. Nár. demokrati, stribrníci a fašisti, tých vôbec ani za zmienku nepovažujeme do úvahy brať. Nár. socialisti sú nám dosť sympatickí, ale i tam sú trne. To neuznanie osobitosti slovenského národa, a píchanie do náboženstva. Nie som klerikál, mám svoju predstavu o Bohu. No nechajme radšej náboženstvo bokom. To je zvláštna kapitola.

No a teraz? Za slovenský národ, osobitosť jeho, že tak stojíme? Však to náš ideál a i právo máme na to. V rámci našej Čs. republiky žiť s bratmi Čechmi Slováci ako dvaja bratia, oba so svojím ja, voľní, radostní bratia. Jeden sa volá Ďuro, druhý Ondrej a nie Ďurondrej.

Ja píšem ako pracovník proletár, taký povedzme, akých je nás viac než menej a vskutočnom potu tváre zarábame ten biedny vezdajší chlebič. Píšem bez fráz a vysokého štýlu, bez zadných myšlienok. No teda k veci. Moja odpoveď:

k bodu 1.: Nechcete uznať osobitosť „slovenského národa“ a keď niekto píše za túto ideu, tak či je to dobre myslené — (a so stránky Slovákov je to vždy), vybuchli ste — tak i „Lidovky“, ako keď by Vás píchol niečím. Že kedy? kde? já som nemal príležitosť ich odkladať, však stačí prezreť si ich, veď to robia i iné noviny — „Lidovky“ — som si zvlášť poznamenal, lebo tie ináč rád čítam. Chceme utíšiť zlé jazyky v Pešti a Varšave, tak nás uznajte. Budeme-li uznaní, svojprávnii, som zvedavý, kto sa s čím bude chcieť múdrovať. I keď sa kašleme na kuvikov zpoza hraníc, ostávame pri osobitosti a na nej trváme.

K bodu 2.:

Bola nám podfukom reformovaná slovenčina (prof. Vážný atď.), nebolo na to času ešte dosť? V stredných školách už nepoznajú len československú reč v zneniach. Úrady všetky a skoro 50% neužívajú slovenčiny, len kde to už kričí. Z tej reformácie sú také spleteniny (na pr. plakáty ČSD, že to je až urážlivé. Raz „zľava“, raz „slevo“, zas „slievov“ atď. To sú ovšem maličkosti, ale ich je denne mnoho a mnoho. Že sme dostali slovenské školy. Nuž a či sme to pri slobode nemali mať? Aká že by to bola potom sloboda? Veď sú i maďarské školy — židovské atď. Len my by sme ich nemali mať? Či sme si ich my nestavali? Či my sme na ich vybudovanie ničím neprispeli? Však i teraz vše i já dávam i všetci i na menšinové školy. Slov. liga — to nič? Ak ste nám Vy dali do daru, o tom nemám známosť, prepáčte. Áno, tu bez snažného prosenia Vám poviem, tak sa veci majú. To Vy tam

od Vás preca len cez hrubé okuliare, zle utrené pozeráte. Veď Vám ani vlastne všetko vytykať nemôžem, lebo v tejto záležitosti sú hodne i sami Slováci (na ktorých mienku Vy radšej dáváte) na vine. To bol Slováč — Dérer — ktorý svolal schôdzku (vlastne manifestáciu kontra Hlinka-Rázus), kde kým sohnali, sľubovala sa práca, i dali i na vlakové trovy — a potom nič o práci, ale pertraktovanie o stavbe škôl, o fašizme atď., len o práci nič a nič. Keď by ste vedeli, ako nás do toho fašizmu navozaj nič. A tie školy? to žiaden pán z vrecka svojho nevystavil, ale z peňazí ľudu. Ľud si dal a ľud má, a keď by sa tí vedúci o to nestarali, na čo potom tam sú? Každý pracujeme, tak i oni musia pracovať. Však tá ich práca dobre je platená, ešte i sláva a nedaj Bože, aby im zabudlo potomstvo sochy postaviť. Dobré sa im vyrentovala tá vlastenecká práca. Bože uchovaj, nezavidíme im, každý je hodný svojej mzdy. Nám chutí po ťažkej práci snáď lepšie náš každodenný chlebič čierny, a haluška strapačka s bryndzou poliatou haluškovinou, a zorka, ako im každodenný koláčik, pečienka a havana. Máme aspoň svedomie spokojené.

Ad 3: Čo chceme?

Chceme uznanie, že sme samobytný „slovenský národ“. Chceme, aby všetky pracoviská nám patrily. Dosť sa nás vyšťahovalo za hranice a ešte vždy veľa nezamestnaných. Chváli sa početnosť rodinná — dobrá populácia, t. j. početnosť. Odkiaľ to chovať? Sme na málo výnimiek žobráci, hlavne priemyselno-robotnícka trieda, maloživnostníci atď. Sám som z rodiny, kde deväť detí. Jeden pracuje na všetkých, druhí cívia doma. Všetko je obsadené a ešte sa obsádza nie námi. Sme skoro všetci v podobnom položení. Nemáme právo doma pracovať. Tak kde pôjdem? K štátnej správe sa radí i kartelový kapitál, tak čo sa týka zamestnancov, ako objednávok. Bolo zrušené mnoho tovární a tie čo ostaly, chcú kartely čo čas prekladať do historických zemí. Máme v službách hrbu Rusov — Nemcov emigrantov tiež na náš úkor. Lepšie miesta sú i v robotníckej triede nie námi obsadené. My sme len ako ten vyradený materiál. To v Prahe vy nikdy nepochopíte. Sem sa, sem presvedčiť. Len sa tak hemžia tu filiálky Vašich podnikov — my sme dobrí konzumenti pre Vás — vedú ich a zamestnávajú ale veľmi málo z nás, až vynimkou snáď Baťa. Potom nad nami niekedy zbytočné urážlivé poručníctvo — ako s nemluvnatom. Na pr. ja pracujem u jedného stroja a kolega Čech u druhého. Sme dobrí priatelia. Rovnako dobre a spoľahlive konáme svoje povinnosti. Príde pan „generálny“ — vedie ho závodný, oba bratia Česi. Prídu ku mne a vysvetluje sa postup práce až i na mňa — Slováč, ale dobrý pracant i dobre rozumí — rozumí. Dobrá. Jdú ku kolegovi no a — ale jó! To je — povedzme — Plzeňák — to se rozumí, samozrejme. ?? Tak u mňa Slováka — ale dobrý pracant — a u kolegu Čecha — to se rozumí. Nad tým sa človek usmeje, ale vo vnútri to hľadá, bolí. Není teda bližšia košela než ten kabát.

My chceme ako i sebelepší syn svojho otca, chceme si založiť v rámci našej Republiky svoju domácnosť. Chceme svojmu otcovi sa poďakovať za jeho doterajšiu oštaru a trápenie. Nechceme žiť z podpory svojho otca i keď je to od otca, preca je to len almužna. Chceme sa zariadiť vo svojej izbičke a samozrejme svoj chlebič pre seba podeliť. Samozrejme, že budeme aj naďalej svojho otca ďalej milovať a bude-li v núdzi, náležite ho i podporovať. S ním úzko žiť, ako len môže žiť syn milujúci svojho otca. Poručníctvo, treba i svojho otca, je pre dospelé dieťa niekedy i tyranstvom. Toto vyžadujú naše pomery a nie len Hlinka. I bez Hlinku, bez Rázusa by sme boli na to prišli.

K bodu 4:

Teda ako socialista takto prechádzam a veľa veľa nás prechádza k Hlinkovi. Tlačí nás tam naša sebazáchrana. Ináč

internacionálne partaje hífne opúšťame, a kto nie verejne, to len z úzkosti nad akým takým chlebíkom. Vnútorne je s námi. Vaše pomery nesmiete porovnávať s našimi. Vy ste vyspelejší a ste pri moci. U Vás sa môže smele provedať český národ — český štát. U nás sú z toho zjančení. Jeden povie: som Slovák, pred pánmi Čechoslovák atď. Uznajte — je to nie dôstojné vás, takýto stav viesť. Stojíme teda v národnej idej za Hlinkom, obdržíme-li čo žiadame národne — vy-poriadame si medzi sebou i veci sociálne. Len nám viac dô-verovať a nemysleť na zlé veci. Feudálne Maďarsko sa nám priamo hnuší a my mládež už ani neovládáme tú reč. Sme dobrí vlastenci, len treba veci náležite usmerniť.

Hľadel som čo najvecnejšie — nestranne — veci súdiť. Možno, že vekom mladý a málo školený, niečo po nesprávnej ceste súdim. Nech mi je to láskave preminuté.

Dakujúc za Vašu pozornosť, ktorú ste oferoval našej veci, chcem dúfať, že posúдите vše nestranne, a

ostávam s bratským pozdravom Vám oddaný

Horniak.

II.

Otený pán redaktor!

Dlhšiu dobu čítavam Váš časopis. Viac-menej so spokojno-stou. Nemôžem však nemo prijať odpoveď Vašu na článok „Mla-dý Slovák nám píše“. Pisateľ článku otvorenou dušou dáva svoje city do pera. My Slováci mu úplne rozumieme. Vy pisateľa neporozumieme? Chápem to. Redaktor, ktorý svoj život strá-vil pri písacom stole, pozná ľud z kníh, trochu historie našich dedov a pradedov, snáď i pri párdennom — týždennom — pobyte na Slovensku prišiel i do styku s niektorými z nás, a tak letmo, povrchno poznal úradných pristupencov, — nepo-znal však ľud, jeho povahu, vlastnosti, cit, — preto nemôže a ani nikdy nebude chápať ľud slovenský bez rozdielu, či to píše privrženec „Hlinku, Rázusa“, alebo inej partaje opo-zičnej, alebo vládnej.

Moje riadky neberte ako riadky subjektívneho pisateľa ani našej opozície, ale ani vládnej strany. Som mnohom roz-myslenejší, než by som sa nechal strhnúť heslom volebným strany tej alebo onej. Kým strany budú heslá užívať len k agitačným prostriedkom a zabudnú tie splniť, budú vy-užívať práva statisíce ľudí len k povzdvihnutiu svojich hmot-ných požiadavok, zaten čas mnohý z nás svoje povinnosti občianske odbije sucho, bez presvedčenia. Preto nesúhlasím s pisateľom, že vychvaľuje Hlinku, čiastočne socializmus. Hlinka? Snáď ideove chce pomôcť Slovensku! Posiaľ k tomu dodal málo energie, — omlúvam ho tým, že do existenčného života Slovákov nemal možnosť zasiahnuť, a keď, väčšinou v ich neprospech. Kto sa opovážil pred 5—8 rokmi verejne hlásiť k ľudovej strane zo štátnych zamestnancov? A keď, pracoval čierny index a bol stratený. Pravda je, pomohol tým pár úplne blízko stojacím, ktorí bez zásluh si získali jeho srdce. Kto vie však z tých mnohých sto, ba tisíc, ktorí verní jeho programu prišli o svoje zamestnanie a po dnes márne si vymáhajú získať neprávom stratené zamestnanie.

Vzdor tomu Hlinku odsudzovať nemôžem. Jeho vek a ži-votné skúsenosti ma k tomu neopravňujú. Nemôže mi však zazlievať, keď jeho opozičnú politiku, ktorú dlhé roky pre-vádza, a ktorou je Slovensku len na škodu, odsudzujem. On, ktorého príroda obdarila vlastnosťmi veľikáňov, tých použiť nevie, a volí si negatívnosť, ba skoro zahŕavajúceho politika. Čo ľahšie ako kritizovať? Prečo si vedeli od neho mladší, neskúsenejší, bez slovenskej národnej tradície, vynútiť veľkú pozíciu pri zelenom stole ministerstiev našej vlasti? Prečo nevie preukázať voči Čechom 100% nú spoľahlivosť, čím by slovenskému národu a hlavne mladej generácii bol chlebo-

darcom? Toto všetko pisateľ, horlivý „hlinkovec“, si neuve-domil, keď sa dal úplne na jeho stranu.

Vážený pán redaktor! Dovolíte mi, aby som tiež i Vám na Vaše dotazy odpovedal.

Ad 1. Nemôžem a nemohol by som Vám dokázať, že Vaše články písané o Slovensku sú namierené proti Slovákom. Naproti tomu se nestotožňujem s Vami, že píšete o Slo-vensku len dobre. V čom a čo môžete o nás zle písať? Ak ste len trochu poznal nás povahove, zistil ste, že sme národ voči iným ústupní (čo je hlavne našou škodou), znášanliví, skromní, a zrodenu trpezlivosťou necháme na sebe orať.

Stotožním sa s Vami, že píšete nie proti Slovákom, ale proti stranám. Nože tie strany! Dajte dohromady opozičné strany u nás a počet tých sa vyrovná 65% voličstva Slo-venska. Tých 35% našich pokrevných, ktorí volia a tak za-stupujú vládne strany, o ktoré sa opierate, sú regrútovaní z bojácnych, k opozícii sa posiaľ neprihlásivších, ďalej z vy-počítavých, že snáď pri tlačení vládneho kola dostanú sa do popredia a ostatní veriaci demagogie, čechoslovakizmu, ktorý neexistoval a ani jestvovať nemôže. Že sa nesnažite získať nás ako Vašich priateľov a priaznivcov, to usudzujem z toho, že nehládite (myslím tých Čechov, ktorí žijú na Slo-vensku už 15 rokov) si získať našu dôveru; tú, ktorou ste nás ani jedenkrát za tú dlhú dobu neobdarili, opáčne, Vaším tvrdošijným chovaním k nám ste sa nám ako nepriatelia predstavili. Lahko sa dôvera trati, ťažko sa vzájomne na-dobúda. Aby som Vás o mojom tvrdení presvedčil, skúste nasledovné:

Príďte k nám a dajte sa do styku s našimi. Uvidíte, jak sa ťažko medzi nami teplejší rozhovor rozvinie, o úprimnom však ani reči nebude. Príčinu toho ľahko najdete. Úprimnosť a dôveru Slovákov mnohí z Vašich, ktorí tu našli svoje živo-bytie, využili, vyvrátili a znadužili.

Ad 2. Odslovenčovaníu chvála P. Bohu bolo koniec vzaté. Začalo to v roku 1919, keď slovenská reč počnúc od úradov až k vojsku bola vytláčaná a nahradzovaná rečou českou. Koľko dalo boja slovenskej opozícii (Rázus, Hlinka, mnoho-krát dr. Mičura a ostatní) kým v prospech užívania slo-venskej reči v štátnych úradoch aspoň čiastočne zjednala nápravu? Podívajta sa ešte dnes, na koľkých štátnych úra-doch najdete nadpisy české! Koľko tlačiv sa užíva v reči českej, v koľkých štátnych úradoch sa úraduje výlučne a snáď zásadne len česky. Koľko Čechov, usadených trvale na Slovensku od 1919 roku, sa snažilo osvojiť slovenskú reč? Posledne historia Matica slovenskej s drom Vážnym, ktorý práve slovenské slová (nedialektné) chcel prispôbiť reči českej, aby neskoršie do toho vplynula. Ako to pomenujete moderným názvom, keď pisateľ bolestne vykriknul: „Ej tie časy už zašly, keď sa reč kradla.“ Uistujem Vás, ako je Vám milovanou rečou reč česká, tak nám Slovákom naša reč slovenská.

Nie som zásadne proti triedeniu a rozporu reči. Sme v tomto štáte rovnoprávni, preto jednajme ako rovný s rov-ným. Až budete Vy v Čechách užívať, písať, na školách učiť sa slovenskej reči, my to ochotne Vám budeme láskou opätovať; a tu bude začínať úprimné sblíženie na poli národ-notnom a hospodárskom. Ak si to budete priať, ďalšiu pole-miku môžeme nadviazať.

Ad 3. Jak Vám bolo jasné už zo začiatku, sa nestotožňujem s Hlinkom a tým menej myslím, že Hlinka = Slovensko. Ne-verte, čo sa týka prospievania ľudstvu slovenskému, ani Hlinkovi, Hodžovi, Šrobárovi atď., lebo tým dnes málo kto verí. Ľud naučil sa slová, heslá politikou brať rezervovane. Len sa podívajta, že tí naši veľikáni, od ktorých pracujúci ľud v 1918 roku toľko očakával, ktorí ľudu lepšiu budúcnosť sľubovali, ktorí hlásali rovnoprávnosť, kde ostali stáť od

svojho programu? A roztriedili ľudstvo na kasty boháčov a na žobrákov. V demokratickom štáte, kde medzi fyzicky pracujúcim človekom a šťastným vyšším štátnym úradníkom urobili neprístupnú priepasť, jak na poli finančnom, tak i na spoločenskom. Všetko pre národ! Pre ten ubohý národ, z ktorého delnická a roľnícka trieda živorí z mesačného platu od 200—600 Kč.

Očistenie je potrebné na oboch stranách. Vidíme, že u Vás to zlé je viac zakorenené a odtiaľ je prenášané k nám. Budú-li títo starí demagogovia a škodcovia národu odstránení, prospejete jak sebe, hlavne však nám, lebo nás posiaľ len tí statoční a dobrí Česi opúšťajú, ktorí pre dobré spoložitie nášeho bratského národa kus práce vykonali a spoločnou dušou hľadajú ďalší život medzi svojimi odbytí. Ten kúkol — časť výnimkám — ktorý na nás Slovákov sa díva ako na podradný národ, ktorý nič nevie, s ktorým môže sa nakladať na systém balkánskych národov, ktorí sú karieristi a neodstrašia sa žiadnych prostriedkov, hľadajú len jedno, a to dosiahnuť pozície čím vyššie, trebárs idú na mrtvolách na hore. To je nemocný červ, ktorý zblíženie zabraňuje, strhne so sebou i našich slabších, ktorí berú ich za príklad a svojich tak zapredajú.

Budete-li Vy, pán redaktor, ako publicista, ktorý má najviac možností zasiahnuť do života politického, pracovať na odstránení týchto krivd, my si s Vami skoro porozumieme a nastane doba slávnostná, keď pobyt Čechov na Slovensku bude vítaný, a náš v Čechách bude priany navzájom v stejnóm merítku právami a úctami.

Ostávam s úctou oddaný

Váš prívrženec.

III.

Vážený pán redaktor!

Vo 4. čísle Vášho časopisu uverejnil ste dopis mladého Slováka, v ktorom si sťažuje, že nesprávne píšete o československom pomere, a zároveň pripojujete Vašu odpoveď, v ktorej žiadate, aby Slováci konkrétne poukázali na svoje krivdy, a že teprv potom bude možné o veci debatovať. Dovoľte, aby som tak urobil.

Som Slováč, študoval som v Brne, bol som v stálom dôvernom styku s reprezentantmi slovenského a českého študentstva, a preto snáď sa mi podarí v úmysle sine ira et studio o československej otázke pojednať vecne (aspoň o niektorých problémoch jej sa týkajúcich). Nie som autonomista, ale preca vidím chyby a z nich vyplývajúce krivdy. Nechcem sa pokladať za mluvčieho slovenskej inteligencie, preca sa však domnievam, že veľká časť tejto (či už autonomistickej alebo t. zv. centralistickej) smýšľa podobne.

Vo svojej úvahe vychádzam z predpokladu, že Česi sú kultúrne a hospodársky vyspelejší ako Slováci, a že liberalizmus ako hospodársky systém je prekonaný.

Najprv sa zmienim o tej háklivej otázke, ktorej obsah je veľmi široký, a ktorá už toľkokrát bola pretriasaná verejne, o otázke, či nám Česi „kradnú“ slovenskú reč. Užívať v tomto prípade slova „kradnúť“ je snáď troška silné; ale je nepopierateľným faktom, že sú na Morave a v Čechách prúdy (tiež u niektorých Slovákov staršej generácie), ktoré usilujú o splynutie oboch našich spisovných jazykov. Naproti tomu mladá slovenská inteligencia sa takmer jednoducho vy-

slovila pre opak (vo Zvolene mládež agrárna). Stalo sa mi niekoľkokrát pri debatách so študentmi z Moravy, že se mňa opýtali, prečo my Slováci sa tak pevne držíme tej svojej reči? Že oni (Moravania) by podľa toho tiež mali mať svoj spisovný jazyk. Ba dokonca sa prihodilo Slovákom na filozofickej fakulte v Brne, že mu vysokoškolský profesor vytknul, že písomné práce nie je prípustné písať „v nárečí slovenském“. Nechcem generalizovať, ale preca si dovoľím tvrdiť, že uvedené prípady plne nasvedčujú tomu, že centralistické smery tu existujú.

Vo svojom článku predkladáte dotaz, čo vlastne my Slováci chceme? Chceme, aby po demokracii politickej dostalo sa Slovákom aj demokracie hospodárskej. Práve tak ako vláda snaží sa omedziť hospodársku diktatúru kapitalistickej triedy, Slováci si žiadajú omedziť hospodársku diktatúru českého a nemeckého národa. Chceme, aby sa prihliadalo pri hospodárskych zásahoch na zvláštne potreby Slovenska, a aby sa nenechávalo na pospas sebe samému v konkurenčnom boji so zemami historickými. Bohužiaľ sa tak nedialo, ba naopak. Slovensko malo a má ešte aj teraz v tomto boji veľké nevýhody. (Tarify nie sú ešte teraz dostatočne upravené, monopolné ceny obilia smerom k východu klesajú, cena cukrovky je na Slovensku najnižšia, cena cukru najvyššia, a pod.) Chceme, aby Slovensko bolo do doby, kým dosiahne kultúrne a hospodársky zemí historických, protežované, a nie naopak. Je v záujme štátu, aby nastalo kultúrne a hospodárske vyrovnanie, a to sa môže uskutočniť len tak, keď silnejší bude podporovať slabšieho.

Nakoniec niekoľko slov o najháklivejšej otázke československého problému, o otázke zamestnanosti slovenskej inteligencie, čo spôsobuje najväčšie rozpory medzi Čechmi a Slovákmí. Slovensko nemalo po prevrate inteligencie a zvlášť inteligencie s vysokoškolským vzdelaním. Voľné miesta sa obsadzovali mladými Čechmi, ktorí robili na Slovensku veľké kariéry, a dnes stojíme pred faktom, že všetky miesta v štátnych úradoch sú obsadené, a to tak, že na vedúcich miestach Slovákov takmer niet (ponevadž ich nebolo). Bolo by v každom ohľade nesprádlivé, teraz žiadať tieto miesta uvoľniť. Sú tu však iné závary, ktoré je nutné odstrániť. Normálny, prirodzený odchod zo štátnych úradov na Slovensku nebude, ponevadž všetko úradníctvo je mladé, a je nebezpečie, že vedúci úradníci, i keď sa miesto uvoľní, budú protežovať svojich. (Odpustite, pán redaktor, že to predpokladám, ale bohužiaľ je ten nemrav u nás všeobecný.) Preto chceme, aby bolo možné prekladanie úradníkov zo Slovenska do zemí historických (doteraz to nie je, ponevadž každá krajina má svoj zvláštny štatút), tam totiž bude odchod prirodzený; ďalej žiadame, aby prijímanie do služieb na Slovensku bolo vhodným spôsobom upravené priaznivo pre Slovákov. Aspirantský zákon dotknul sa Slovákov zvlášť nepriaznivo. Teraz opúšťajú vysoké školy prví Slováci, ktorí začali študovať po prevrate. Teraz vlastne sa začína produkovať slovenská inteligencia plným počtom, a shodou okolností je jej hneď zvlášť zaťažený prístup do štátnych úradov. (Slovákom zvlášť preto, ponevadž sú hospodársky horšie situovaní, teda zase musia podľahnúť hospodársky silnejšiemu.)

Myslím, pán redaktor, že k týmto niekoľkým otázkam zaujmete stanovisko.

S úctou Eudevít Šlahor.

V Trenčíne dňa 4. februára 1935.

Vkusné, dobré dopisní papíry

KAREL KELLNER, PRAHA VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TR. 17, U STAROMĚST. NÁM.